

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА
БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В
УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ЗАДВОРНЯКА Андрія Степановича

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ПАЦУЛА Ольга Ігорівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ТЕНЮХ Зоряна Ігорівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«9» грудня 2024 р., протокол № 1
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,

(підпис)

(КОПИТКО М.І.)

Львів
2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	7
1.1. Теоретична сутність понять «легалізація економіки» та «корупція»: науковий та правовий підходи.....	7
1.2. Моделі та механізми протидії легалізації економіки та корупції в умовах інтеграції.....	20
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	30
2.1. Оцінка стану корупції в Україні та її впливу на інтеграційні процеси	30
2.3. Аналіз діяльності інституцій, уповноважених на боротьбу з протидією легалізації економіки та корупції в Україні	39
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	51
3.1. Узагальнення досвіду протидії легалізації економіки та корупції у зарубіжних країнах	51
3.2. Удосконалення напрямів протидії легалізації економіки та корупції в Україні	57
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

АНОТАЦІЯ

ЗАДВОРНЯК А. Легалізація економіки та протидія корупції в умовах посилення інтеграційних процесів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо легалізації економіки та протидії корупції в умовах посилення інтеграційних процесів. Розглянуто теоретичні основи дослідження дефініцій «легалізація економіки» та «корупція». Проаналізовано міжнародну та вітчизняну нормативно-правову базу щодо легалізації економіки та протидії корупції. Здійснено оцінку рівня корупції та обсягу незаконних фінансових операцій в Україні. Досліджено діяльність антикорупційних інституцій. Розглянуто передові практики у цій сфері в інших країнах та можливість їх застосування в Україні.

Ключові слова: легалізація економіки, відмивання коштів, незаконні фінансові операції, корупція.

ANNOTATION

ZADVORNYAK A. Legalization of the economy and combating corruption in the context of strengthening integration processes. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 «Finance, banking, insurance and stock market». - Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The qualification work is devoted to the study of the theoretical foundations and the provision of practical recommendations regarding the legalization of the economy and combating corruption in the context of strengthening integration processes. The theoretical foundations of the study of the definitions «legalization of the economy» and «corruption» are considered. The international and domestic legal framework regarding the legalization of the economy and the fight against corruption is analyzed. An assessment of the level of corruption and the volume of illegal financial transactions in Ukraine was carried out. The activity of anti-corruption institutions was studied. Best practices in this field in other countries and the possibility of their application in Ukraine are considered.

Keywords: legalization of the economy, money laundering, illegal financial transactions, corruption.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання легалізації економіки та протидії корупції в умовах посилення інтеграційних процесів зростає з ряду причин. Так, відомо, що легалізація економіки сприяє залученню інвестицій, створюючи привабливі умови для ведення бізнесу. Усталенні правила гри безумовно зміцнюють довіру інвесторів. В умовах інтеграції країни конкурують на міжнародних ринках, а корупція та тіньова економіка знижують конкурентоспроможність, оскільки викривлюють економічні відносини. Багато міжнародних угод та організацій вимагають від країн-членів підвищення прозорості та боротьби з корупцією. Відповідність цим вимогам є умовою для співпраці та отримання фінансової допомоги. Протидія корупції сприяє підвищенню довіри громадян до державних інститутів, що є важливим для стабільності та соціального миру в суспільстві.

Легалізація бізнесу веде до створення нових робочих місць, покращення умов життя та розвитку інфраструктури, що є критично важливим у контексті інтеграції. У країнах з високим рівнем корупції існують ризики для безпеки бізнесу та економіки загалом. Прозорість та підзвітність зменшують ці ризики. Таким чином, легалізація економіки та ефективна протидія корупції є важливими умовами для успішної інтеграції в глобальну економіку та забезпечення сталого розвитку країни.

У наукових дослідженнях питанню легалізації економіки та протидії корупції присвячено чимало наукових та прикладних праць, авторами яких є вітчизняні та зарубіжні дослідники та практики, зокрема: О. Бандурка, І. Барановський, О. Дудоров, І. Пиголенко, М. Кравчук, І. Петровська, Б. Головкін, С. Мельник, Є. Невмержицький, Т. Тертиченко, В. Трепак, В. Франчук, О. Шевченко та багато інших. В процесі написання кваліфікаційної роботи також використовувалися нормативно-правова база, дані офіційних сторінок міжнародних та національних інституцій.

Мета дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні теоретичних та практичних основ процесів протидії легалізації економіки та корупції в Україні та надання рекомендацій з удосконалення державної політики у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети було окреслено ряд **завдань**:

- дослідження теоретичної сутності понять «легалізація економіки» та «корупція» з наукової та правової точок зору;
- аналіз моделей та механізмів протидії легалізації економіки та корупції в умовах інтеграції;
- оцінка стану корупції в Україні та її впливу на інтеграційні процеси;
- аналіз діяльності інституцій, уповноважених на боротьбу з протидією легалізації економіки та корупції в Україні;
- узагальнення досвіду протидії легалізації економіки та корупції у зарубіжних країнах;
- окреслення напрямів протидії легалізації економіки та корупції в Україні.

Об'єктом дослідження є легалізація незаконних доходів та корупція.

Предметом дослідження визначено систему протидії легалізації незаконних доходів та корупції в Україні та світі.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано ряд загальнонаукових методів дослідження. Серед них, методи спостереження, узагальнення та групування, індукції та дедукції, які були використані під час вивчення теоретичних основ легалізації економіки та корупції, та законодавчого регулювання цих процесів, аналітичний метод – при проведенні дослідження роботи основних антикорупційних інституцій. При наданні рекомендацій щодо удосконалення напрямів державної політики щодо протидії відмивання коштів та корупції було використано абстрагування. Будуючи схеми, графіки, рисунки та таблиці використовувалися метод групування та графічний метод.

Наукова новизна отриманих результатів:

- проаналізовано діяльність антикорупційних інституцій в Україні та надано рекомендації щодо удосконалення державної політики щодо протидії корупції та легалізації незаконних доходів.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено дослідження визначення понять «легалізація економіки», «корупція». Проаналізовано основні норми законодавчо-правового регулювання протидії корупції. Визначено роль ключових міжнародних та національних інституцій, які спрямовані на боротьбу з незаконними фінансовими операціями. Окреслено основні механізми та методи, які забезпечують заходи протидії відмивання коштів та корупції.

У другому розділі роботи проведено оцінку рівня корупції в Україні та світі, проаналізовано ключові показники, які характеризують ефективність діяльності національних антикорупційних органів та Державної служби фінансового моніторингу.

Третій розділ кваліфікаційної роботи спрямований на вивчення позитивного досвіду ряду країн у напрямі протидії корупції та надання певних рекомендацій для удосконалення антикорупційної політики держави.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається з анотації англійською та українською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 найменувань на 6 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 74 сторінки, з них основного тексту 64 сторінки, в тому числі 16 таблиць, 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Теоретична сутність понять «легалізація економіки» та «корупція»: науковий та правовий підходи

Поняття легалізації економіки є неоднозначним, багатогранним та пов'язаним із нелегальними потоками доходів, в тому числі і у міжнародному вимірі. З огляду на глобалізаційні та інтеграційні процеси останніх десятиліть, безумовно пошук шляхів вирішення проблеми так званого «відмивання коштів» набував особливої актуальності та значення для державного та міждержавного рівня.

Здебільшого під легалізацією доходів розуміють надання законного шляху нелегальному джерелу отримання грошей, проте науковці та практики надають різні тлумачення визначенню цього поняття і часто ототожнюють його з поняттям «відмивання доходів/коштів/майна». Багато з них вважають, що даний термін виник на початку на 80-х років XX ст., коли у іноземному інформаційному полі почали приділяти суттєву увагу незаконному обігу наркотиків та значним сумам коштів, які отримують особи від цих операцій. На той час використання терміну «відмивання коштів» було пов'язане саме із операціями з торгівлі наркотиками, зокрема отриманням доходів від цих операцій і переведенням їх у легальну площину. У 1984 році Президентська комісія США по боротьбі з організованою злочинністю визначила поняття «відмивання грошей» як процес, який дозволяє приховати наявність, незаконне походження чи використання доходів таким чином, щоб вони здавалися такими, які отримані легальним шляхом [11, С. 20]. У міру подальшого загострення проблеми відмивання доходів у країнах з відкритою економікою виникла необхідність створення інституції, яка б запобігала або сприяла її вирішенню. Так, у 1989 р. у Парижі під час зустрічі лідерів країн «G7» було створено Групу з розробки фінансових

заходів боротьби з відмивання грошей (FATF – Financial Action Task Force), яка стала однією з найвпливовіших міжнародних організацій, які здійснюють боротьбу з відмиванням нелегальних доходів. Даною організацією сформовано 40 основних і 9 спеціальних рекомендацій, які є стандартами боротьби з відмиванням коштів, легалізацією доходів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення і висвітлюють типові схеми, пов'язані з даними операціями. Директива Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму визначає відмивання коштів через здійснення наступних дій:

а) обмін/передачу власності, якщо остання була набута в результаті кримінальної діяльності або участі в ній чи подібній до неї з метою приховування або маскування незаконного походження власності, а також сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність та намагається ухилитися від правових наслідків таких дій;

б) приховування або маскування справжнього походження, джерела, розташування, руху, прав щодо власності, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності або участі в ній чи подібній до неї;

в) придбання, володіння або використання власності, якщо на момент її отримання було відомо що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності або участі в ній чи подібній до неї;

г) участь у будь-яких діях, об'єднання з метою здійснення, спроби здійснення і надання допомоги, співучасть, сприяння і консультування здійснення будь яких дій, які зазначені попередніх пунктах [6].

Остання редакція Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення», зокрема ст. 5 зазначає, що легалізація доходів – це будь-які дії, які пов'язані із здійсненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскування незаконного

походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а також набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [16]. Разом з тим, у науковій літературі наводять різні тлумачення цього поняття, яке ж до того часто ототожнюється з поняттями «легалізація економіки», «легалізація доходів» та «відмивання коштів» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Трактування поняття «легалізація доходів», «відмивання коштів»
вітчизняними та зарубіжними вченими

Автор	Визначення
1	2
Корнієнко М.В. [29, С.6]	Відмивання грошей – це процес перетворення нелегально отриманих грошей на легальні
Бандурка О.М. [1, С. 35]	Відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом – це приховування справжнього джерела отриманих матеріальних цінностей, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування справжнього джерела незаконно набутих доходів тощо
Барановський І.О. [3, С. 68]	Відмивання грошей – це поняття, яке використовується для позначення дій, спрямованих на приховування джерела походження коштів і майна, отриманих злочинним шляхом, та переведення їх з кримінального у легальний обіг
Доля Л.М. [8, С. 93]	Легалізація грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом – це здійснення різних економічно значимих дій з одержаними внаслідок вчинення злочину грошовими коштами та іншим майном
Дудоров О.О., Тертиченко Т.М. [9, С. 38]	Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом – вчинення дій з майном, здобутим внаслідок вчинення предикатного злочину, спрямованих на надання йому вигляду майна законного походження задля подальшого використання в господарській чи іншій законній діяльності
Панов М.І. [47, С. 323]	Легалізація злочинних доходів – це система дій, прийомів, операцій, що спрямована на підготовку до легалізації та приховування, маскування її наслідків, а також безпосереднє введення злочинних доходів у легальний сектор
Матусовський Г.А. [34]	Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом є виведення «брудних» коштів зі сфери обігу тіньового капіталу з наданням видимості їх законного походження
Мироненко Н.М. [36, С. 25]	Відмивання коштів – інвестування або переказ грошових коштів, зароблених злочинним шляхом, з метою приховування джерела їх походження

Продовження табл. 1.1

1	2
Мочерний С.В. [10]	Відмивання грошей – це операції, які проводить власник грошей, аби приховати справжні джерела їх надходження і надати таким операціям законного характеру. Часто кошти, одержані незаконним шляхом, вкладаються у цілком легальні й прибуткові проєкти
Дмитров С., Меренкова О., Левченко Л., Медвідь Т. [7]	Легалізація коштів, отриманих незаконним шляхом – це складна схема послідовних дій, спрямованих на заплутування справжніх джерел походження кримінальних капіталів через їх перетворення з одних активів у інші шляхом здійснення численних фінансових операцій

Джерело: розроблено автором на основі [29, 1, 3, 8 - 10, 47, 34, 7, 36]

Серед головних причин виникнення такого явища як легалізація (відмивання) незаконних доходів є високий рівень корупції. Слово «корупція» походить від латинської і є поєднанням «corrupti» (у перекладі з латинської – обов’язкова приналежність декількох представників до однієї справи) та «rumperе» (у перекладі з латинської – участь у діяльності з метою пошкодження, руйнування та псування). Тлумачення дефініції «корупція» також є різним. Серед дослідників, які працювали в даному напрямі можемо згадати визначення Пиголенко І., який під корупцією розуміє певне соціально-політичне явище, сутністю якого є система негативних поглядів, переконань, настанов і дій окремих громадян, посадових осіб, що зумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами і спрямована на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг попри усі інтереси суспільства [31, С. 2]. Мельник М.І. також підходить до розуміння корупції як соціального явища та вважає, що воно пов’язане з неправовірним використанням певними особами, які перебувають на державній службі, відповідних можливостей задля задоволення своїх особистих інтересів чи інтересів або інтересів третіх осіб. При цьому створення умов для здійснення інших корупційних дій, приховування або сприяння їм також розцінюється ним як корупція [28, С. 137]. Слід сказати, що більшість досліджень з питань корупції

все ж присвячені цьому явищу у державному секторі, проте значного поширення воно набуває і у приватному середовищі. Власне, монографія за загальною редакцією проф. Головкина Б.М. на тему «Запобігання корупції в приватному секторі» ґрунтовно та комплексно розкриває проблему наявності корупційних проявів та дій у приватному секторі. Автор зазначає, що корупція у приватному секторі – це «підкуп в комерційних цілях посадових осіб та інших працівників суб'єктів підприємницької діяльності, а також підкуп державних службовців чи осіб, що надають публічні послуги, або зловживання повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права та особами, які надають публічні послуги з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб» [4, С. 18].

На думку Невмержицького Є. корупція найчастіше проявляється у трьох напрямках:

- 1) політичному;
- 2) соціально-економічному;
- 3) правовому.

Так, перший полягає в участі осіб з кримінальними мотивами в органи політичної влади і використання можливостей, які з'явилися у зв'язку з цим, для задоволення своїх незаконних потреб. Соціально-економічний аспект передбачає умисне перекручення (спотворення) посадовими особами державних рішень соціально-політичного характеру для своїх особистих цілей, а також допущення осіб з корупційними проявами до системи управління. З точки зору правового аспекту, корупція проявляється в конкретних протиправних діях і відповідних юридичних реакціях державних органів [41, С. 30 - 31].

Загалом досліджуючи питання легалізації доходів, які отримані незаконно, розглядають певну модель цього явища, яка передбачає виокремлення трьох етапів або стадій, серед яких: стадія розміщення, стадія відшарування, стадія інтеграції (рис. 1.1).

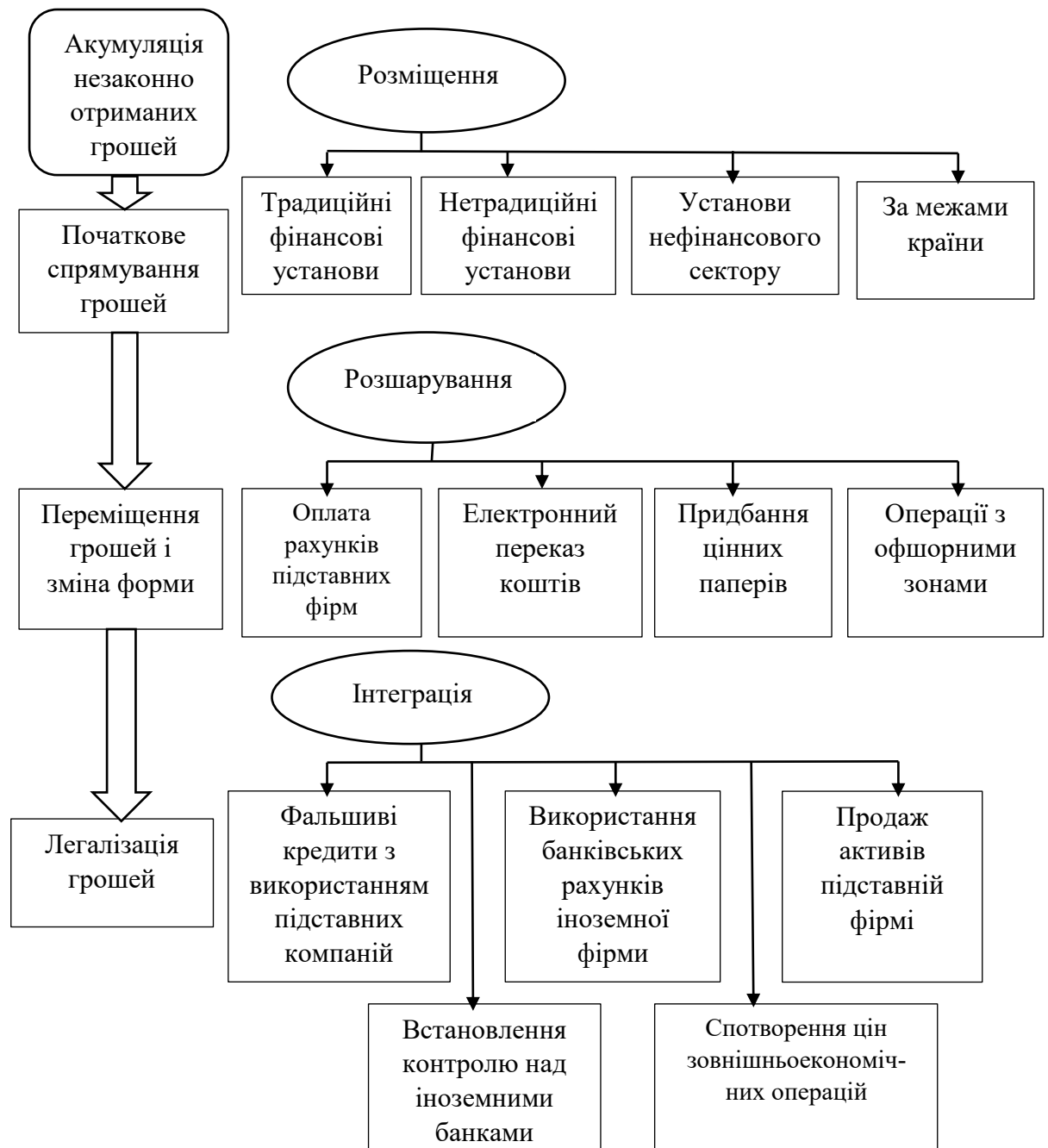

Рис. 1.1. Модель процесу легалізації, незаконно отриманих доходів [2, С. 19]

Процес легалізації доходів починається зі стадії розміщення коштів та їх локаційного відокремлення від джерел походження. Саме цей етап є найбільш ризиковим для організаторів, оскільки саме на цій стадії є найбільша ймовірність того, що ця операція буде виявлена контролюючими органами. Як видно з рис. 1.1 для розміщення коштів можуть обиратися як традиційні, так і

нетрадиційні фінансові установи, можуть бути обрані установи нефінансового сектору або ж кошти можуть розміщуватися за кордоном.

У випадку обрання для цілей розміщення незаконно отриманих доходів саме традиційних фінансових установ можуть здійснюватися наступні кроки: дроблення великих сум грошей на суму в межах допустимих норм, встановлених контролюючими та моніторинговими інституціями; фальсифікація документів задля маскування істинних джерел походження незаконних доходів; застосування винятків у нормативно-правових актах для адаптації незаконної діяльності під законодавчі норми; використання міжбанківського переказу для пересилання коштів у кореспондуючі банки; відкриття колективних рахунків, на які надходять кошти від невеликих вкладень інших осіб; операції з переведення коштів у іноземну валюту; встановлення контролю над фінансовою установою незаконними організаціями з метою подальшої легалізації доходів через неї; додавання незаконно отриманих доходів до виручки від реалізації легально працюючого суб'єкта господарювання; створення власних фіктивних компаній для прикриття нелегальних доходів та операцій; завищення цін від реалізації товарів; операції з цінними паперами та ін.

Питання легалізації економіки та протидії корупції регулюються також і у численних міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Характеристика основних нормативно-правових документів, які регламентують питання протидії легалізації економіки та корупції у міжнародному та вітчизняному юридичному полі

Нормативно-правовий документ	Характеристика основних норм та положень
1	2
Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму та Закон України про її Ратифікацію[27, 19]	окреслює основні поняття, які використовуються в міжнародному правовому полі з приводу окреслення аспектів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, визначає перелік злочинів з відмивання грошей та заходи для запобігання відмиванню грошей

Продовження табл. 1.2

1	2
Конвенція ООН проти корупції та Закон України про її Ратифікацію [26, 18]	Конвенція спрямована на: застосування й посилення заходів для ефективнішої протидії корупції; сприяння і формування міжнародного співробітництва та технічної допомоги для запобігання корупції
Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) та Закон України про її ратифікацію [32, 20]	З-поміж іншого, окреслює заходи, яких повинні вживати сторони-учасники цієї Конвенції на національному рівні, у випадку: надання або одержання хабаря національним державним посадовим особам та/ чи у приватному секторі; хабарництва членів національних представницьких органів, іноземних державних посадових осіб, членів іноземних представницьких органів, посадових осіб міжнародних організацій, членів міжнародних парламентських асамблей, суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання владою; відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією; фінансових злочинів або співучасті у будь-чому з вищезазначеному
Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією та Закон України про її ратифікацію [51, 21]	Визначає корупцію як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, надання або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання її обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду. Дана Конвенція також вказує на те, що кожна із сторін-учасниць повинна передбачити у своєму законодавстві ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду
Кримінальний кодекс України (ст.209) [33]	визначає легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом як здійснення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна з метою надання правомірного вигляду володінню, їх використання або розпорядженню ними чи дій, спрямованих на приховання джерел їх походження, а також вчинення з такими коштами або іншим майном

Закінчення табл. 1.2

1	2
Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [16]	спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Визначає доходи, які одержані злочинним шляхом, як будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості.
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 №3207-VI [14]	Закон, окрім всього іншого, окреслює перелік можливих адміністративних корупційних правопорушень, серед яких: порушення обмежень щодо використання службового становища; пропозиція або надання неправомірної вигоди; порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення за іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунка чи пожертви, вимог фінансового контролю та вимог про повідомлення про конфлікт інтересів, а також незаконне використання інформації, яка стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень та нежиття заходів щодо протидії корупції
Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021 – 2025 рр.» від 20.06.2022 № 2322-IX [17]	визначає заходи, спрямовані на реалізацію Антикорупційної стратегії, які є обов'язковими для виконання державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, визначеними виконавцями таких заходів
Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [15]	Визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів та правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень
Інші нормативно-правові акти	Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу»: Постанови Кабінету міністрів України: «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України», «Про затвердження Порядку формування переліку держав (юрисдикцій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення»; Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» та ін.

Джерело: розроблено автором на основі [15, 17, 14, 16, 33, 51, 21, 20, 27, 19, 18, 32, 26]

Безумовно, наявність дієвого та ефективного законодавчого поля є передумовою для функціонування заходів з протидії корупції та запровадження антилегалізаційних заходів в країні. Проте, ключову роль у реалізації правових норм відіграють інституції, на які покладено зазначені функції. Серед таких інституцій є ті організації, які спрямовані на протидію відмивання коштів, зменшення рівня фінансової злочинності та фінансування тероризму у ряді країн, а також ті, які безпосередньо відслідковують потоки незаконних фінансових операцій та вживають відповідні кроки у напрямі їх виявлення, встановлення усіх суб'єктів реалізації даних операцій та притягнення їх до відповідальності у разі доведення їх вини у суді. Перші інституції формують міжнародні стандарти по боротьбі з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та рекомендації по їх застосування, розробляють методологію з оцінки національних систем протидії легалізації незаконних доходів, співпрацюють з підрозділами фінансової розвідки різних країн, забезпечують обмін інформацією між ними. Найбільш поширені та впливові з них наведені у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Міжнародні інституції, які покликані сформувати нормативно-правове поле у сфері протидії легалізації незаконних доходів та корупції

Організація	Мета створення та основні функції
1	2
Міжнародний рівень	
FATF (Financial Action Task Force)	створює рекомендації із застосування міжнародних стандартів з боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму, працює над методологією з оцінки технічної відповідності зазначеним рекомендаціям систем протидії відмивання коштів та фінансування тероризму у різних країнах, дає оцінку поточним результатам співпраці банківських та інших фінансових установ з підрозділами фінансової розвідки у різних країнах
Егмонтська група	покликана співпрацювати з підрозділами фінансової розвідки у різних країнах, забезпечує обмін інформації між ними, проводить навчання та забезпечує обмін досвідом задля покращення можливостей виконання завдань окресленими підрозділами
MONEYVAL	Комітет експертів Ради з оцінки заходів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму – постійний моніторинговий орган Ради Європи, який складається з 35 держав-членів і юрисдикцій, 32 з яких оцінюються виключно MONEYVAL. Основна функція полягає у оцінці систем фінансової розвідки країн-членів міжнародним стандартам та рекомендаціям

Продовження табл. 1.3

1	2
Міжнародний рівень	
FATF (Financial Action Task Force)	створює рекомендації із застосування міжнародних стандартів з боротьби з відмиванням коштів, фінансуванню тероризму, працює над методологією з оцінки технічної відповідності зазначеним рекомендаціям систем протидії відмивання коштів та фінансуванню тероризму у різних країнах, дає оцінку поточним результатам співпраці банківських та інших фінансових установ з підрозділами фінансової розвідки у різних країнах
Егмонтська група	покликана співпрацювати з підрозділами фінансової розвідки у різних країнах, забезпечує обмін інформації між ними, проводить навчання та забезпечує обмін досвідом задля покращення можливостей виконання завдань окресленими підрозділами
MONEYVAL	Комітет експертів Ради з оцінки заходів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму – постійний моніторинговий орган Ради Європи, який складається з 35 держав-членів і юрисдикцій, 32 з яких оцінюються виключно MONEYVAL. Основна функція полягає у оцінці систем фінансової розвідки країн-членів міжнародним стандартам та рекомендаціям
Базельський комітет	покликаний на забезпечення банківського нагляду, дотримання регуляторної політики банків з метою запобігання умисному чи ненавмисному використанню банківської системи для реалізації нелегальних фінансових операцій
Вольфсбергська група	націлена на банківську систему, розроблення принципів функціонування пріоритетних напрямів банківської політики та формування механізмів для унеможливлення використання банківської системи для реалізації незаконних фінансових операцій. Серед одних з таких основних принципів є принцип заборони проведення банківських операцій та співпраці міжнародним банкам з так званими «банками-прикриттями»
Регіональний рівень	
Європейська рада із системних ризиків	наглядовий орган банківської системи Європейського Союзу, який спрямований на запобігання, виявлення та пом'якшення системного ризику банківської сфери. Хоча і немає юридичних повноважень, проте формує рекомендації як діяти у разі виявлення таких ризиків
Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму	регіональна група по типу FATF і є її асоційованим членом. І хоча серед її функцій зазначено зниження загроз міжнародного тероризму і забезпечення прозорості, надійності і безпеки фінансових систем держав-членів та їх подальша інтеграція у міжнародну систему протидії легалізації доходів і фінансування тероризму відповідно до міжнародних стандартів, такі її члени, як білорусь та росія, на нашу думку, дискредитують її абсолютно
Азійсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей	спрямована на прийняття, впровадження та застосування визнаних міжнародною практикою стандартів з протидії відмивання незаконних доходів та фінансуванню тероризму у зазначеному регіоні
Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання коштів у Південній Америці	забезпечує впровадження у законодавство країн-членів норм та правил щодо запобігання та протидії легалізації незаконних доходів; здійснює правову підтримку, конфіскацію та вилучення майна, сприяє у створення процедур звітування про незаконні фінансові операції або ті, що визначені підозрілими, проводить

Закінчення табл. 1.3

1	2
	відповідні розслідування; сприяє створенню підрозділів фінансової розвідки у країнах регіону
Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів	здійснює самооцінку рівня імплементації рекомендацій FATF та вказаної групи, проводить взаємну оцінку держав-членів, координує та здійснює технічну підтримку, проводить відповідні зустрічі для обговорення проблемних питань
Східно-та Південноафриканська група з запобігання відмивання коштів	адаптує та впроваджує Рекомендації FATF у країнах регіону, вживає заходів щодо боротьби з відмиванням доходів при розслідуванні важких злочинів, впроваджує інші заходи, які передбачені багатосторонніми договорами та ініціативами, за якими уряди-члени погоджують заходи з метою попередження та запобігання легалізації незаконних доходів передбачені багатосторонніми договорами та ініціативами, за якими уряди-члени погоджують заходи з метою попередження та запобігання легалізації незаконних доходів.
Міжурядова група запобігання відмиванню коштів у Африці і Центрально-Східна та Північно – Африканська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання коштів	здійснює захист національних економік, фінансових та банківських систем країн-членів від потоків коштів, які мають незаконне походження та протидіють фінансуванню тероризму, сприяють покращенню міжнародного співробітництва

Джерело: складено автором на основі [25, 44, 53]

Як зазначалося вище, серед інституцій, які функціонують у сфері протидії корупції та легалізації економіки є й ті організації, які безпосередньо відслідковують потоки незаконних фінансових операцій та вживають відповідні кроки у напрямі їх виявлення, встановлюють усіх суб'єктів реалізації даних операцій та притягують їх до відповідальності у разі доведення їх вини у суді. В процесі посилення інтеграційних тенденцій в Україні почали формуватися організації, які відіграють ключову інституційну роль у реалізації антикорупційної політики і виконання вимог міжнародних організацій з приводу вжиття заходів для запобігання відмивання коштів та вчинення корупційних дій. Безумовно, багато чого зроблено в цьому напрямі, проте багато чого ще доведеться зробити. Але сьогодні, основними організаціями, які запобігають та сприяють виникненню корупційних дій є Національне антикорупційне бюро

України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Основні функції, завдання та повноваження зазначених інституцій описано у статті Мельника С.І., та Яремчука Р.Є. та узагальнено нами у табл. 1.4 [35].

Таблиця 1.4

Основні завдання та повноваження діяльності інституційних організацій з протидії легалізації доходів та корупції в Україні

Назва інституційного органу	Повноваження та особливості діяльності
1	2
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	Створене з метою попередження, виявлення, припинення, розслідування й розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його компетенції, запобігання вчиненню нових та протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. Здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, проведення оперативно-розшукових заходів та заходів щодо арешту розшуку та арешту коштів та іншого майна, яке може бути предметом конфіскації.
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	Створене з метою запобігання виникненню корупційних злочинів. Здійснює: аналіз рівня корупції в Україні та розробляє на його основі Антикорупційну стратегію, державну програму з її реалізації, а також моніторить її виконання; аналізує чинне законодавство та виявляє корупційні норми у ньому; здійснює контроль з дотриманням правил етичної та доброчесної поведінки, усунення конфлікту інтересів під час виконання службових обов'язків; координує та надає методичну допомогу державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупційних ризиків у їх діяльності, перевірка декларацій державних службовців та ведення Єдиного реєстру таких декларацій; державний контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням коштів виділених партіям з державного бюджету.
Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	Створена з метою виявлення та розслідування корупційних злочинів. Покликана забезпечити підтримання публічного обвинувачення в суді, організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та вирішенням відповідно до законодавства інших питань в процесі кримінального провадження, а також нагляд за слідчими та розшуковими діями правоохоронних органів, представництво інтересів держави в суді у визначених законом випадках. Орган становить самостійну одиницю системи прокуратури України, а його утворення та структуру штату визначає Генеральний прокурор.
Бюро економічної безпеки (БЕБ)	Створене з метою виконання завдань щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави. Здійснює: виявлення зон ризиків у сфері економіки, та їх

Продовження табл. 1.4

1	2
	оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави; надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов з приводу протиправної діяльності у сфері економіки; забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги та ін.

Джерело: складено автором на основі [35, 42, 13]

Таким чином, ми визначили, що легалізація незаконних доходів та корупція є взаємозалежними явищами та потребують побудови системи міжнародних та національних інституцій, законодавчо-правового поля для застосування дієвих заходів щодо їх протидії та попередження появи.

1.2. Моделі та механізми протидії легалізації економіки та корупції в умовах інтеграції

Безперечно явище корупції та легалізація економіки є взаємопов'язаними чинниками, які здійснюють негативний та руйнуючий вплив на економічну безпеку держави. В умовах інтеграції ця проблема носить міжнаціональний та глобальний характер, оскільки різні схеми відмивання коштів виходять далеко за кордони однієї країни та мають безпосередній зв'язок з так званою організованою злочинністю (фінансовим шахрайством, наркобізнесом, торгівлею людьми та фінансуванням тероризму). Незважаючи на різноманітність можливих засобів, шляхів та схем здійснення фінансових операцій з метою легалізації незаконно отриманих доходів, визначено певний підхід до структурування зазначеного процесу (рис. 1.2).

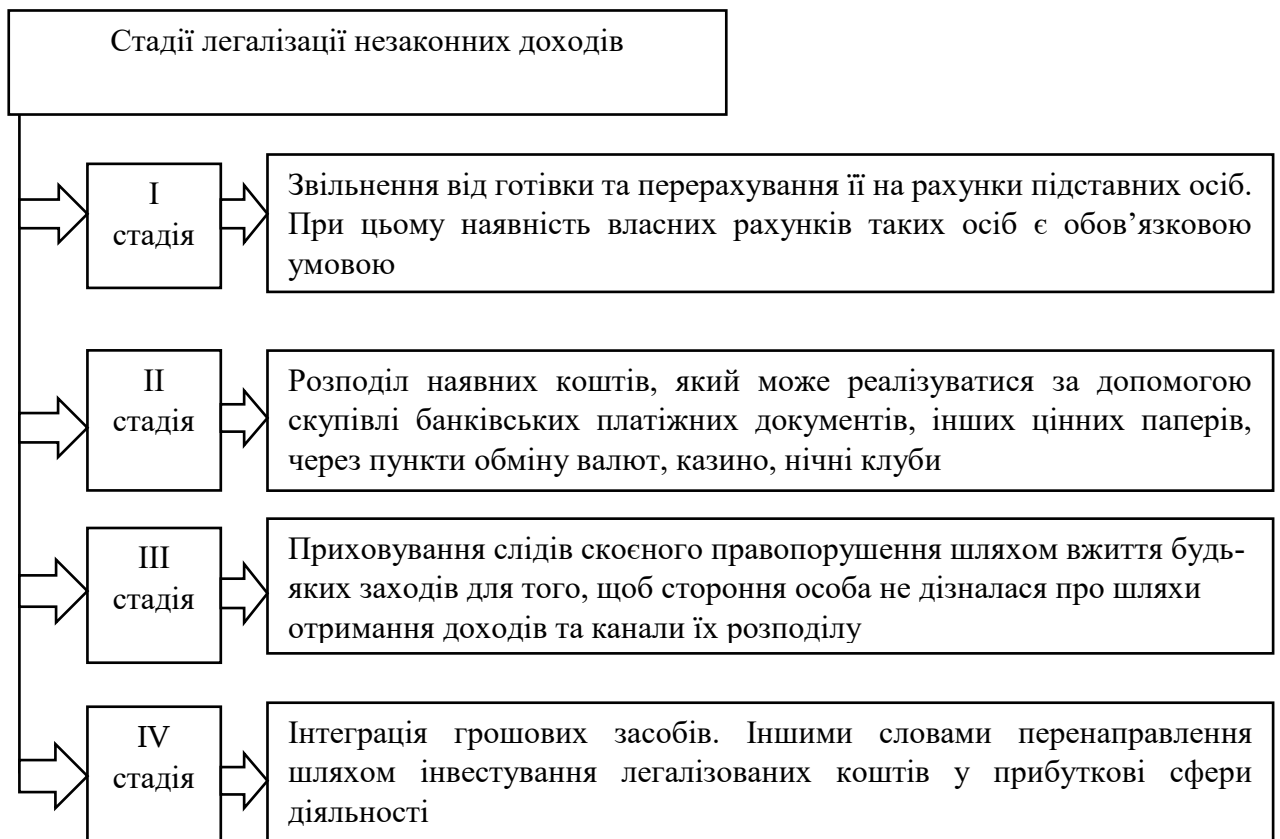

Рис. 1.2. Стадії процесу легалізації незаконно отриманих доходів

Джерело: розроблено автором на основі [52]

Систематизація типових схем легалізації незаконно отриманих доходів може проводитися за різними ознаками, однак найбільш поширеними з них є: джерело походження незаконних доходів; об'єкт (актив), через який може здійснюватися приховування слідів скоєного правопорушення; установа чи організація, яка може виступати посередником у злочинних операціях; канал реалізації (рис. 1.3).

В умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів, коли ринки інших країн стають більш відкритими та доступними, такі негативні явища як відмивання доходів та корупція безперечно набувають нових, більш широких масштабів. Кожна держава тією чи іншою мірою намагається створити максимально дієві механізми які, якщо б не прибрави ці явища повністю, то хоча б дозволили мінімізувати їх вплив та наслідки для національних економік.

Рис. 1.3. Елементи структурування типових схем легалізації незаконних доходів

Джерело: розроблено автором

Безумовно усі ці механізми залежать від рівня, стану, динаміки та типу корупційних правопорушень, особливостей правового та законодавчого поля, ментальності та культури населення, етапу економічного розвитку та інших

чинників. Проте, якими б не були застосовувані механізми, їх ефективність передусім залежить від системності, законодавчо-наукової обґрунтованості та прозорості основних положень. Як зазначає Шевченко О.В. у своєму дослідженні на тему «Причини та умови корупційної злочинності», корупція є системною проблемою і, відповідно, потребує системних підходів до її вирішення, а це можливо лише у випадку злагодженої взаємодії між владою, бізнесом та громадянським суспільством [55, с. 13]. З огляду на сказане, заходи з протидії корупції поділяють на дві категорії. Серед них ті, що спрямовані на посилення боротьби з корупцією та ті, що створюють передумови для корупції та стають потенційно, або іншими словами тими, що за певних умов можуть стати корупційними правопорушеннями. У зв'язку, міжнародна практика боротьби з корупцією спрямована не лише на формування стратегії протидії корупційним явищам, а й на усунення причин та обставин, що провокують це явище.

Має право на життя думка, згідно якої основною підставою для ефективної антикорупційної політики в сучасних умовах має стати активна та постійна робота з протидії корупції, яка ґрунтується на трьох основних стратегіях [55, с. 13] (рис. 1.4).

Невмержицький Є. у своїй дисертації зазначає, що для того, щоб антикорупційні механізми були ефективними та дієвими слід дотримуватися певних принципів, серед яких:

- розуміння небезпеки корупційних явищ для суспільства;
- невідворотності настання відповідальності здійснення корупційних правопорушень;
- недопущення злиття влади і бізнесу;
- уникнення та неприпустимість прийняття неоднозначних положень та норм у нормативно-правових актах, які регулюють питання протидії корупції;
- перевага застосування попереджувальних антикорупційних заходів;
- усунення монополії при прийнятті рішень [39].

Рис. 1.4. Основні стратегії антикорупційної політики держави

Джерело: розроблено автором на основі [55, с. 13]

На думку цього ж вченого, антикорупційні заходи в державі можуть проводитися у двох аспектах. З однієї сторони, слід системно протидіяти корупції як з конкретним кримінальним явищем, яке передбачає виявлення, розслідування, припинення та притягнення до відповідальності осіб, які визнані судом учасниками цього процесу. З другої сторони – це система, яка складається з економічних, соціально-політичних, культурно-виховних, профілактично-організаційних дій, які спрямовані на те, щоб мінімізувати або виключити ті причини корупції, які мають соціально-економічний або політичний характер [40].

У статті Головкіна Б.М. можна зустріти наступне визначення механізму протидії корупції: «Механізм запобігання корупції - це імплементація міжнародних антикорупційних стандартів у правову систему України, практична реалізація державної антикорупційної політики, втілення антикорупційних ініціатив, міжнародна співпраця і діяльність громадських об'єднань у сфері

запобігання та протидії корупції з метою захисту особи, суспільства, держави і бізнесу від корупційних посягань» [5]. Механізм протидії корупції може стати дієвим при ефективній взаємодії суб'єктів протидії у застосуванні способів та форм такої протидії (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Основні засади механізму протидії корупції в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [50]

Серед шляхів протидії корупції називають також так званий інституційний метод коригування механізму функціонування громадянського суспільства з метою зміни законодавчо-нормативних норм за такими напрямками:

- ліквідація або хоча б мінімізація рівня тіньової економіки як в приватному, так і у державному секторі, створення легального, справедливого, зрозумілого механізму перерозподілу благ,

спрямування інтересів бюрократичного апарату зі сфери економіки у сферу політику;

- формування на державному рівні високоетичної, доброчесної еліти та виключення з неї тих, які мали випадки порушення законодавства чи здійснення інших правопорушень у будь-якій сфері;
- вдосконалення, з однієї сторони, державного контролю за громадськими інститутами, а з іншої – надання можливості громадськості здійснювати контроль за допомогою незалежних від держави важелів та інструментів, в тому числі засоби масової інформації;
- узгодження з міжнародними стандартами правових норм з метою виключення можливості різнотлумачення.

З рис. 1.5 видно, що для запобігання корупції необхідним є усунення суб'єктивних та об'єктивних причин. Серед таких називають: незадовільний рівень життя представників державних органів та державних служб; неспіввідношення між рівнем цін та розміром заробітної плати населення; надмірно високі розміри оподаткування та законодавчі колізії для їх уникнення та ін.

Ряд авторів, акцентують свою увагу власне на корупції у секторі державної служби, і вважають, що для протидії корупції саме у цій сфері варто виділити адаптаційний підхід, підхід щодо забезпечення прозорості і публічності, попереджувальний або превентивний підхід та соціально-економічний підхід [37]. Перший – передбачає переведення норм і стандартів роботи державних органів на міжнародні стандарти, другий – забезпечення процедури прийняття рішень у державних органах через механізми тендерних закупівель задля дотримання принципів прозорості. Попереджувальний підхід спрямований на усунення причин, які провокують корупційні вчинки. Соціально-економічний – зорієнтований на формування такої системи суспільних відносин, яка б толерувала престижність та розуміння вигідності антикорупційної поведінки суб'єктів державного сектору.

Безперечно, більшість описаних нами механізмів протидії корупції спрямовані на усунення тих факторів, які її спричиняють. Разом з тим, не менш важливими є ті заходи, які фокусуються на конкретних діях, які б дозволили виявити факти здійснення корупційних дій. Зрозуміло, що ключову роль при цьому виконують відповідні органи, зазначені нами у попередньому параграфі цієї кваліфікаційної роботи (див. табл. 1.4), проте необхідно також відмітити і важливість так званих викривачів корупції. Зазначимо, що згідно Закону України «Про запобігання корупції», викривачами є ті фізичні особи, які за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомляють про факти здійснення корупції або потенційно можливого здійснення, якщо така інформація стала їй відома внаслідок її трудової, професійної, господарської, громадської, наукової чи іншої діяльності [15]. Слід зазначити, що ст. 53 цього ж Закону декларує державний захист викривачів та їх близьких осіб.

Слід зазначити, що повідомлення про факти здійснення корупційних дій можуть надходити від викривачів через різні інформаційні канали. Їх класифікують на внутрішні, зовнішні та регулярні. До внутрішніх відносять ті шляхи інформування, які є захищеними або анонімними. Здебільшого така інформація надходить до керівника підрозділу чи загалом організації, в якій працює викривач, або на замовлення кого виконує ту чи іншу роботу. Зовнішніми каналами інформування є повідомлення викривача через будь-яких третіх сторін, включаючи засоби масової інформації, громадські організації та ін. До регулярних каналів відносять ту інформацію, яка надходить від викривача наприклад до Національного агентства з питань запобігання корупції чи іншої інституції, уповноваженої розглядати та ухвалювати рішення з приводу корупційних правопорушень.

Висновки до розділу 1

Явища легалізації доходів та корупції є тісно взаємопов'язаними. Так, під корупцією розуміємо певне соціально-політичне явище, сутністю якого є

система негативних поглядів, переконань, настанов і дій окремих громадян, посадових осіб, що зумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами та спрямована на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг попри усі інтереси суспільства. В той час, як легалізація доходів – це будь-які дії, які пов’язані із здійсненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а також набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом

Питання легалізації економіки та протидії корупції регулюються численними міжнародних та вітчизняних нормативно-правовими актами, серед яких виділяємо: Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму та Закон України про її Ратифікацію, Конвенцію ООН проти корупції та Закон України про її Ратифікацію, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (ETS 173) та Закон України про її ратифікацію, Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією та Закон України про її ратифікацію, Кримінальний кодекс України (ст.209), Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 №3207-VI, Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021 – 2025 рр.» від 20.06.2022 № 2322-IX, Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII та ін.

Ключову роль у реалізації правових норм запобігання корупції відіграють також і інституції, на які покладено зазначені функції. Серед них на

міжнародному рівні: FATF (Financial Action Task Force), Егмонтська група, MONEYVAL, Базельський комітет, Вольфсбергська група та ін. регіональні організації. Основними організаціями, які запобігають та сприяють виникненню корупційних дій в Україні є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП).

Вважається, що механізм запобігання корупції – це імплементація міжнародних антикорупційних стандартів у правову систему України, практична реалізація державної антикорупційної політики, втілення антикорупційних ініціатив, міжнародна співпраця і діяльність громадських об'єднань у сфері запобігання та протидії корупції з метою захисту особи, суспільства, держави і бізнесу від корупційних посягань.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Оцінка стану корупції в Україні та її впливу на інтеграційні процеси

Для вимірювання рівня корупції в країні використовується так званий індекс сприйняття корупції (CPI – Corruption Perception Index), який являє собою певний узагальнений показник, що вказує на те, як сприймається корупція в державному секторі у тій чи іншій країні. Даний індекс був розроблений представниками міжнародної організації Transparency International, яка провадить діяльність у сфері протидії корупції. Слід зазначити, що цей індекс носить доволі вузький інтегральний характер, що дає можливість забезпечити рейтингування країн за рівнем загальної корумпованості, з урахуванням різних форм та проявів корупції. Якщо заглибитися в історію виникнення та запровадження даного індексу, то вперше оцінка з його використанням була проведена ще у 1995 році. На той час він ґрунтувався на основі опитувань керівників ряду транснаціональних корпорацій і включав оцінку з 53 країн. Публікація та розголошення даного індексу за вказаними країнами мала значний резонанс. На його результати почали посилалися державні та громадські організації, органи влади та засоби масової інформації. Найбільший ефект від такої оцінки полягав в тому, що з'явилася можливість порівняти рівень корупції в різних країнах та простежити його динаміку в часі.

Методологічно підходи до розрахунку даного індексу змінювалися протягом часу. Сьогодні, методологію розрахунку індексу сприйняття корупції можна представити у вигляді наступного алгоритму (рис. 2.1).

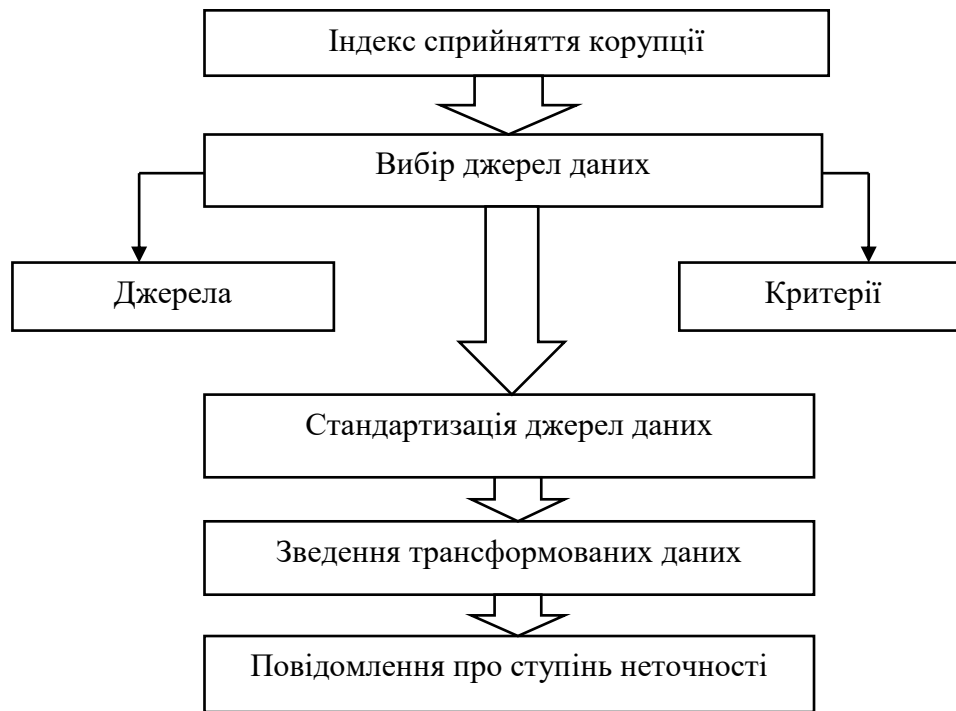

Рис. 2.1. Алгоритм розрахунку індексу сприйняття корупції

Джерело: розроблено автором на основі [38]

Таким чином, з рис. 2.1 бачимо, що процес визначення індексу сприйняття корупції починається з вибору джерел даних, які поділять за джерелами надходження та критеріями дослідження. Насамперед, досліджують інформацію, яка вже доступна. Та інформація, яка надходить з інших джерел та організацій повинна бути перевірена для подальшого використання в процесі оцінки та оприлюднення.

Наступний етап передбачає стандартизацію джерел даних, яка передбачає проходження кожним джерелом стандартизації сумісності з наявними джерелами для подальшого співставлення їх з шкалою Індексу сумісності корупції. Під час цього процесу всі джерела даних переводять за шкалою, значення якої перебуває в діапазоні від 0 до 100. При цьому 0 – це найвищий рівень сприйняття корупції, а 100 – найнижчий.

Третій етап передбачає зведення усіх стандартизованих даних. Якщо в процесі оцінки індексу сприйняття корупції використано не менше трьох джерел даних, які стають основою для розрахунку середнього числа, то бали кожної

країни, яка досліджується, обчислюють як середнє арифметичне всіх наявних балів.

Останній етап передбачає визначення та обчислення стандартної похибки трансформованих даних, які діляться на корінь квадратний від кількості використаних джерел.

Формула розрахунку індексу сприйняття корупції (ISK_{At}) має наступний вигляд:

$$ISK_{At} = \frac{Бал_{At} - \mu_t}{\sigma_t} \times 20 + 45, \quad (2.1)$$

де, $Бал_{At}$ – бал, який отримала країна A у певний період t ; μ_t – середнє арифметичне значення джерела даних в періоді t ; σ_t – середньоквадратичне відхилення в межах конкретного джерела у період t .

Дослідження динаміки індексу сприйняття корупції (CPI) показує, що за 10 останніх років Україна змогла підвищити рівень даного показника лише на 8 пунктів і продовжує залишатися серед країн з високим рівнем корупції (рис. 2.2). Разом з тим, слід зазначити, що це найкращий результат, який наша держава отримувала за період незалежності.

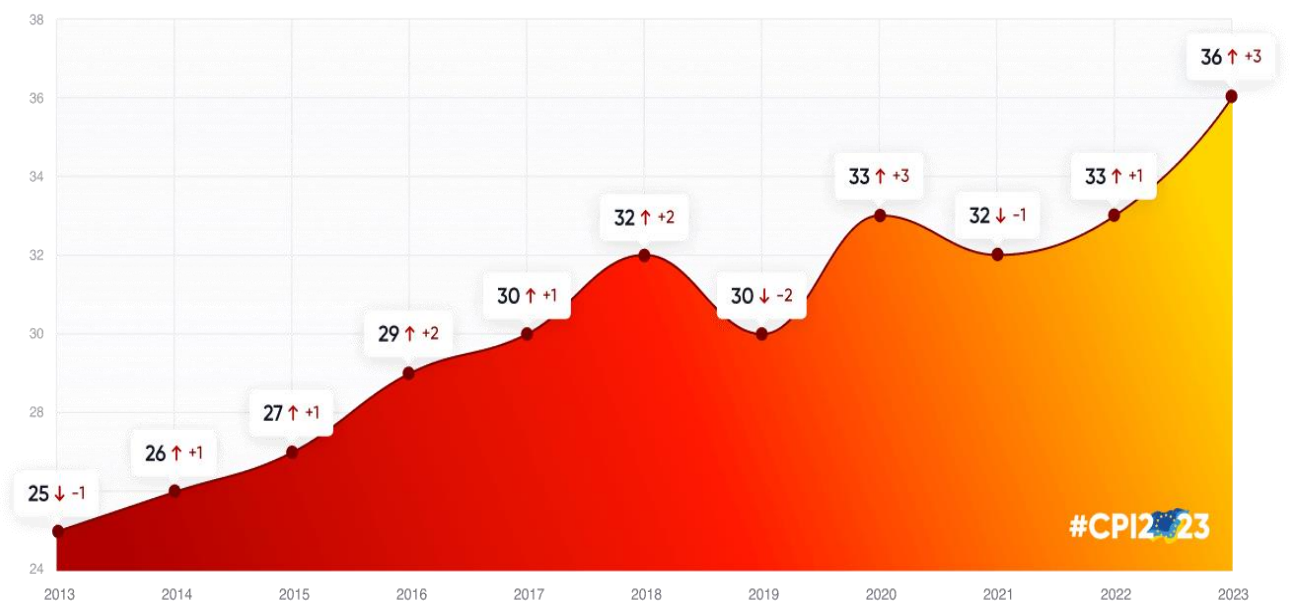

Рис. 2.2. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні за 2013 – 2023 роки

Джерело: [24]

CPI на рівні 36 балів дозволив Україні посісти 104 місце зі 180 країн у рейтингу країн за рівнем корупції. У табл. 2.1 проведемо аналіз динаміки рейтингу країн за рівнем корупції за 2013 – 2023 роки. При цьому, до уваги візьмемо окремі країни з переліку досліджуваних Transparency International.

Таблиця 2.1

Рівень корупції окремих країн за індексом сприйняття корупції та визначеним місцем у встановленому рейтингу за 2013 – 2023 роки

Країна	Роки, ранг /бал, присвоєний країні										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Данія	1/91	1/92	1/91	1/90	2/88	1/88	1/87	1/88	1/88	1/90	1/90
Фінляндія	3/93	3/89	3/90	3/89	3/85	3/85	3/86	3/85	1/88	2/87	2/87
Німеччина	12/78	12/79	11/81	10/81	12/81	11/80	9/80	9/80	10/80	9/79	9/78
Великобританія	14/76	14/78	11/81	10/81	8/82	11/80	12/77	11/77	11/78	18/73	20/71
США	19/73	17/74	16/76	18/74	16/75	22/71	23/69	25/67	27/67	24/69	24/69
Японія	18/74	15/76	18/75	20/74	20/73	18/73	20/73	19/74	18/73	18/73	16/73
Франція	22/71	27/69	23/70	23/69	23/70	21/75	23/69	23/69	22/71	21/72	20/71
Австрія	26/69	23/72	16/76	17/75	16/75	14/76	12/77	15/76	13/74	22/71	20/71
Польща	38/60	36/71	29/63	29/62	36/60	36/60	41/58	45/56	42/56	45/55	47/54
Литва	43/57	40/58	36/59	38/59	38/59	38/59	35/60	35/60	34/61	33/62	34/62
Латвія	49/53	44/55	38/56	44/57	40/58	41/58	44/56	42/57	36/59	39/59	36/60
Грузія	55/49	51/52	48/52	44/57	46/56	41/58	44/56	45/56	45/55	41/56	49/53
Чехія	57/48	53/51	38/56	47/55	42/57	38/59	44/56	49/54	49/54	41/56	41/57
Румунія	69/43	69/43	58/46	57/48	59/48	61/47	70/44	69/44	66/45	63/46	63/46
Україна	144/25	142/26	130/27	131/29	130/30	120/32	126/30	117/33	122/32	116/33	104/36

Джерело: складено автором [24]

З наведеної таблиці бачимо, що більшість зазначених у ній країн підняло свій ранг у рейтингу сприйняття корупції, при чому деякі з них, доволі суттєво. Разок з тим, такі економічно потужні держави як Сполучені Штати Америки та Великобританія, навпаки опустилися на 5 і 6 позицій відповідно у цьому рейтингуванні. Щодо України, то безумовно в напрямі подолання корупції за 10 останніх років багато чого зроблено і серед наведених нами країн, наша держава безумовно показала найкращу динаміку, оскільки змогла піднятися у рейтингу на 40 позицій. Проте, ми й надалі залишаємося в переліку високорупційних країн і йдемо поруч з такими, до прикладу, як Ефіопія, Замбія, Алжир, Сербія, Непал.

Для України індекс сприйняття корупції розраховувався на основі семи показників: Індексу трансформації фонду Бертельсмана (BTI – Bertelsmann Transformation Index), рейтингу ризиків країн за дослідженнями Economist Intelligence Unit, рейтингу країн «Свобода у світі» (Freedom in the World), рейтингу ризику країни Global Insights, рейтингу ризику країни на основі International Country Risk Guide, рейтингу демократії на основі Varieties of Democracy Project, рейтингу Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum EOS) та індексу верховенства права за проектом World Justice. Розглядаючи детальніше ці індекси, можемо сказати наступне:

- індекс трансформації фонду Бертельсмана – це індикатор соціальних, політичних та економічних трансформацій незалежних країн з населенням більше 2 млн. осіб, у яких продовжується процес становлення ринкової економіки, але які ще не повною мірою досягли консолідованої демократії. Іншими словами, це показник, який відображає три ключові критерії: рівень розвитку ринкової економіки, рівень розвитку демократії та рівень якості політичного управління [56]. Зазначимо, що за оцінками експертів у 2023 році даний індекс перебував на рівні 49 балів, що на 12 балів вище за 2022 рік.

- рейтинг ризиків країн за дослідженнями Economist Intelligence Unit – ґрунтується на дослідженнях експертів, які працюють здебільшого у Лондоні. Такий рейтинг передбачає глибокий та детальний аналіз потенційних фінансових ризиків більше, ніж у 140 країн світу. За проведеними аналізом у 2023 році Україні присвоєно 20 балів, аналогічно як і у 2022 році.

- рейтинг країн Freedom in the World – проводиться неурядовою організацією Freedom House, яка знаходиться у Сполучених Штатах Америки і передбачає вимірювання рівня громадянської свободи та забезпечення політичних прав у окремих країнах, як правило, тих, які визначені як країни з перехідною економікою. За даним дослідженням у 2023 році Україні присвоєно 36 балів. Даний показник залишається незмінним в нашій країні протягом останніх п'ять років;

- рейтинг ризику країни Global Insights ґрунтується на дослідженні таких факторів ризику як політичні, економічні, податкові, операційні, юридичні та безпекові. У розрахунок CPI даний індикатор для України у 2023 році увійшов з позначкою 35, як і останні три роки;

- рейтинг ризику країни на основі International Country Risk Guide передбачає оцінку політичних, економічних, фінансових ризиків, які є важливим для ведення міжнародного бізнесу в окремих країнах. За даними цього рейтингу у розрахунок CPI України 2023 року було взято 39 балів, що на 2 бали менше від рівня 2022 року;

- рейтинг демократії на основі Varieties of Democracy Project – це індикатор рівня демократії суспільства у певній країні. Даний рейтинг ґрунтується на оцінці таких демократичних принципів як: принцип вільних виборів, принцип рівності, партисипативний принцип, дорадчий принцип, принцип більшості, принцип згоди та ліберальний принцип. У розрахунок CPI даний індикатор для України у 2023 році увійшов з позначкою 35 балів, що на 5 балів більше від 2022 року;

- рейтинг Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum EOS) передбачає опитування керівників бізнесу, яке проводиться на щорічному Світовому економічному форумі. Серед питань, які потрапляють в анкети, є питання щодо типовості в країні, яку представляє респондент, щоб компанії несли додаткові незадекларовані виплати чи давали хабарі для прийняття певних рішень, а також питання щодо типовості потрапляння публічних коштів до компаній, окремих осіб або груп осіб через корупційні прояви. Для України було визначено 43 бали, які враховуються для розрахунку індексу сприйняття корупції у 2023 році, в порівнянні із 35 балами у 2022 році;

- індекс верховенства права за проектом World Justice – це показник, який спрямований на оцінку того, наскільки у певній країні дотримують принципів верховенства права. Ґрунтується на опитуваннях громадян та експертів у галузі різних видів права, зокрема, комерційного, кримінального, цивільного, трудового та методичного. Аналогічно як і 2022 році у 2023 році

Україні було присвоєно 33 бали за цим показником при розрахунку індексу сприйняття корупції.

Таким чином, середнє арифметичне значення зазначених вище індикаторів дозволило Україні отримати 36 балів за СРІ індексом у 2023 році та підняти свою позицію у рейтингу на 12 позицій в порівнянні з 2022 роком.

Аналізуючи детальніше рівень корумпованості в країні, проаналізуємо показники оцінки корупційного досвіду за опитуваннями громадськості та бізнесу (табл. 2.2 та 2.3).

Таблиця 2.2

Оцінка корупційного досвіду населення України за сферами діяльності у
2023 році

у % від тих, хто стикався
з відповідною сферою

Сфера діяльності	Самооцінка корупційного досвіду	Виступали ініціаторами корупційних відносин	Корупційна ситуація виникла у зв'язку з вимогою
Діяльність сервісних центрів МВС	35,7	19,1	29,5
Будівництво та земельні відносини	32,5	9,7	39,4
Державна та комунальна медицина (медичні послуги)	32,3	13,5	27,2
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення	31,4	12,0	26,6
Послуги комунальних дитячих садків	27,0	11,7	16,1
Послуги закладів вищої освіти	26,6	11,0	26,0
Діяльність правоохоронних органів (патрульна поліція, Національна поліція, СБУ, прокуратура)	23,4	9,9	19,0
Послуги закладів початкової та середньої освіти	21,6	9,8	14,1
Гуманітарна допомога	19,9	2,9	7,1
Надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (крім ЦНАП та сервісних центрів МВС)	16,8	12,1	15,6
Діяльність центрів надання адміністративних послуг	8,9	6,5	7,9

Джерело: [30]

З даної таблиці робимо висновок, що найбільш корумпованими сферами діяльності, населення вважає діяльність сервісних центрів МВС, будівництво та земельні відносини, державну та комунальну медицину (медичні послуги), послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення.

Таблиця 2.3

Оцінка корупційного досвіду бізнесу України за сферами діяльності у
2023 році

у % від тих, хто стикався
з відповідною сферою

Сфера діяльності	Самооцінка корупційного досвіду	Виступали ініціаторами корупційних відносин	Корупційна ситуація виникла у зв'язку з вимогою
Митниця (митний контроль, оформлення митних документів)	35,2	6,8	27,1
Діяльність правоохоронних органів із забезпечення законності та правопорядку, проведення досудового розслідування	28,8	4,1	16,3
Будівництво та земельні відносини	28,6	5,9	16,9
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення	26,6	5,8	22,6
Контроль і нагляд за підприємницькою діяльністю	24,5	3,3	20,5
Судова система	15,2	3,0	10,2
Виконання судових рішень	7,3	1,3	7,3
Діяльність податкових органів	13,1	2,2	9,0

Джерело: [30]

За даними таблиці бачимо, що найбільш корупційними сферами для бізнесу є митні та правоохоронні органи. Будівництво та земельні відносини, а також послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення є також тими сферами, де суб'єкти підприємництва засвідчують достатньо високий рівень корупції.

В контексті євроінтеграції цікавим також є вивчення індексу сприйняття корупції країн-кандидаток до вступу у Європейський Союз (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Індекс сприйняття корупції країн-кандидаток до вступу у Європейський
Союз у 2023 році

Країна-кандидат до вступу у Європейський Союз	Індекс сприйняття корупції	Місце країни у рейтингу
Грузія	53	49
Чорногорія	46	63
Молдова	42	76
Північна Македонія	42	76
Албанія	37	98
Сербія	36	104
Боснія і Герцеговина	35	108
Туреччина	34	115

Джерело: складено автором за даними [24]

Табл. 2.4 вказує на доволі великі розриви у рівнях сприйняття корупції за оцінками Transparency International. Так, ми бачимо, що між Грузією та Туреччиною відхилення становить 19 балів за CPI та 66 позицій у рейтингу. Безперечно, що програма вступу у Європейський Союз передбачає передусім певні рекомендації для боротьби з корупцією в тій чи іншій країні та звітування за тими позиціями, які вдалося вже реалізувати. Детальнішу інформацію про вказані заходи розглянемо у розділі 3 цієї роботи, а тут лише зазначимо, що серед антикорупційних заходів, яких необхідно вжити в Україні, можна виділити наступні:

1) посилення інституційної спроможності антикорупційної системи:

- посилення інституційної спроможності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та розширення її повноважень;
- надання Національному антикорупційному бюро можливості для автономного прослуховування та доступу до якісної та незалежної судової експертизи;
- забезпечення вимоги до державних службовців з приводу електронного декларування та подання фінансової звітності політичними партіями.

2) продовження реформи судової системи та Конституційного суду:

- забезпечити повне впровадження рекомендацій Венеційської комісії в законодавчу базу.

3) повернення активів і конфіскація:

- забезпечити реалізацію Стратегії повернення активів;
- криміналізувати обхід санкцій в Україні;
- удосконалити наявні механізми конфіскації на національному рівні;
- консолідувати зусилля у сфері повернення та конфіскації активів з міжнародною спільнотою.

4) удосконалення механізмів публічних закупівель:

- підвищення ефективності державних органів, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства щодо публічних закупівель;
- підвищення прозорості на всіх етапах закупівельних процесів;
- зменшення підстав для проведення неконкурентних методів закупівлі та забезпечення можливості їх оскарження;
- ліквідація факторів, які безпідставно усувають учасників публічних закупівель та обмежують конкуренцію.

2.2. Аналіз діяльності інституцій, уповноважених на боротьбу з протидією легалізації економіки та корупції в Україні

Серед ключових інституцій, які уповноважені на боротьбу з протидією легалізації економіки та корупції в Україні слід назвати: Державну службу фінансового моніторингу, Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Бюро економічної безпеки.

Державна служба фінансового моніторингу спрямовує свою діяльність на дослідження фінансових операцій, які є підозрілими і, які перевищують порогові значення визначені законодавством України. Так, згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним

шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення», суб'єкти первинного фінансового моніторингу надають до Державної служби фінмоніторингу дані про такі порогові та інші підозрілі фінансові операції. Загалом з початку створення цієї інституції, нею було отримано та опрацьовано 57 852 061 повідомлення про ті фінансові операції, які підпадають під дію фінансового моніторингу. Динаміку таких повідомлень протягом 2019 – 2023 років можна побачити на рис. 2.3.

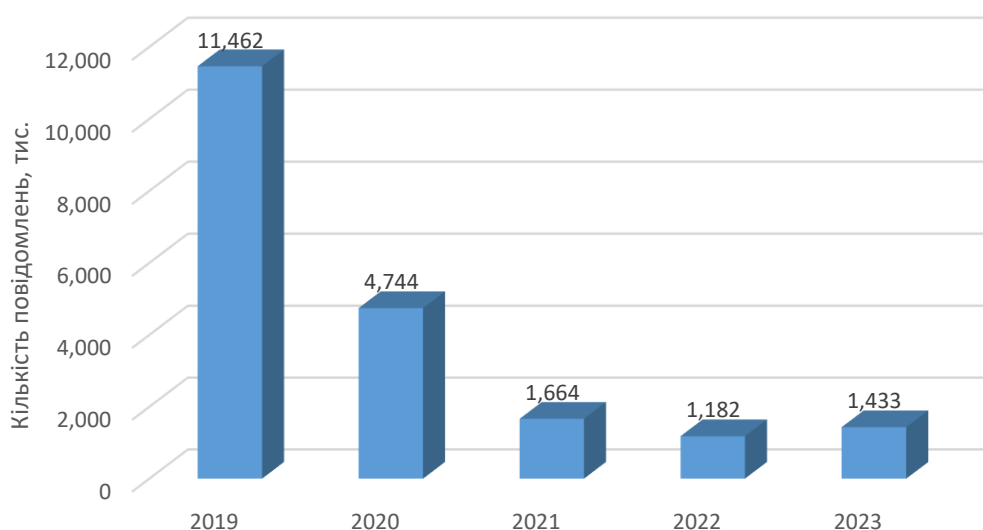

Рис. 2.3. Кількість отриманих повідомлень про підозрілі фінансові операції, отриманими Державною службою фінансового моніторингу за 2019 – 2023 роки

Джерело: складено автором за даними [22]

Слід зазначити, що найбільша кількість повідомлень до Держфінмоніторингу надходить від банківських установ (близько 98 %). У 2023 році 88,16 % отриманих повідомлень стосується порогових фінансових операцій, 10,87 % - підозрілих фінансових операцій.

Проаналізуємо також кількість справ, які направлено Держфінмоніторингом до правоохоронних органів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Кількість справ, які передані Державною службою фінансового моніторингу до правоохоронних органів протягом 2019 – 2023 років

Рік	Кількість отриманих повідомлень	Кількість повідомлень, переданих до правоохоронних органів	Сума справ, переданих до правоохоронних органів, млрд.грн.	Частка переданих справ до правоохоронних органів, %
2019	11 462 494	893	92,2	0,007
2020	4 744 115	1036	76,2	0,021
2021	1 664 173	1170	103,2	0,070
2022	1 181 675	934	75,7	0,079
2023	1 432 684	1 122	102,1	0,078

Джерело: складено автором за даними [43]

За інформацією табл. 2.5 можемо зробити висновок про те, що незважаючи на різке скорочення кількості повідомлень, отриманими Держфінмоніторингом, кількість матеріалів, які були передані до правоохоронних органів зростає, що свідчить про зміну підходів до аналізу отриманих повідомлень.

На рис. 2.4 наведемо структуру тих матеріалів, які були передані до правоохоронних органів у 2023 році.

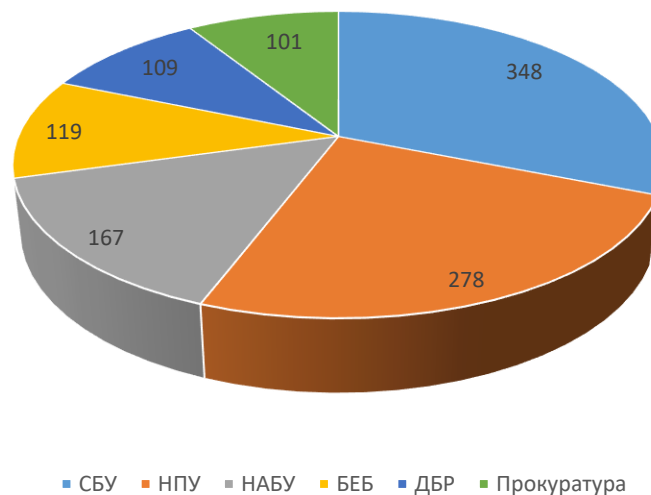

Рис. 2.4. Кількість повідомлень, переданих у правоохоронні органи за різними напрямками у 2023 році

Джерело: складено автором за даними [30]

З рис. 2.4 робимо висновок, що найбільша кількість повідомлень була направлена до Служби безпеки України (31 %) та Національної поліції (25 %). Частка матеріалів, направлених до Антикорупційного бюро становила близько 15 %, до Бюро економічної безпеки - 11 %, до Державного бюро розслідувань – 10 % і до Прокуратури – 9 %.

Національне антикорупційне бюро спрямовує свою діяльність на попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень. Саме цей орган здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, проводить оперативно-розшукові заходи та діяльність з розшуку та арешту майна, яке може бути об'єктом конфіскації.

Діяльність та результативність роботи зазначеного бюро оцінюється за даними відповідного звіту, який публікується щопівроку на офіційному сайті. Так, даними цього звіту ми проаналізували ефективність роботи цієї інституції за останні 5 років. Оцінку проводимо за такими показниками як кількість зареєстрованих заяв і повідомлень про корупційні злочини; кількість осіб, яким повідомлено про підозру; кількість осіб стосовно яких складено обвинувальні акти; кількість осіб, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду та загальний розмір збитків і шкоди, завданих корупційними злочинами (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Результати діяльності Національного антикорупційного бюро за 2020 – 2024 роки в розрізі півріччя

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		2024 рік
	I	II	I	II	I	II	I	II	I
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість зареєстрованих заяв і повідомлень про злочини	406	792	336	633	163	293	286	641	323
Разом	1198		969		456		927		323
Кількість осіб, яким повідомлено про підозру	125	201	42	124	38	149	170	290	166
Разом	326		166		187		460		166

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість осіб стосовно яких складено обвинувальні акти	50	106	43	129	61	68	147	233	131
Разом	156		172		129		380		131
Кількість осіб, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду	6	12	16	32	21	15	22	64	36
Разом	18		48		36		86		36
Загальний розмір збитків і шкоди, завданих корупційними злочинами, млн. грн.	689,68	370,67	1112,86	840,56	748,02	1245	919,4	2474,2	209,3
Разом	1060,35		1953,42		1993,02		3393,6		209,2

Джерело: складено автором за даними [46]

За даними таблиці можемо спостерігати суттєве скорочення кількості заяв про корупційні злочини, що може бути пов'язане про часткове припинення діяльності НАБУ у зв'язку з військовим вторгненням. Поряд з цим відсоток справ, яким повідомлено про підозру є достатньо низьким. Так, у 2020 році вони становили 27,21 % від кількості зареєстрованих повідомлень, у 2021– 17,13 %, у 2022 році – 41,01 %, у 2023 році – 49,62 % і за перше півріччя 2024 року – 51,39 %. Відсоток осіб, стосовно яких було висунуто обвинувачення судом у 2020 році становив всього 11,54 %, у 2021 та 2022 роках – 27,91 %, у 2023 році – 22,63 % та за перше півріччя 2024 року – 27,48 % (рис. 2.5).

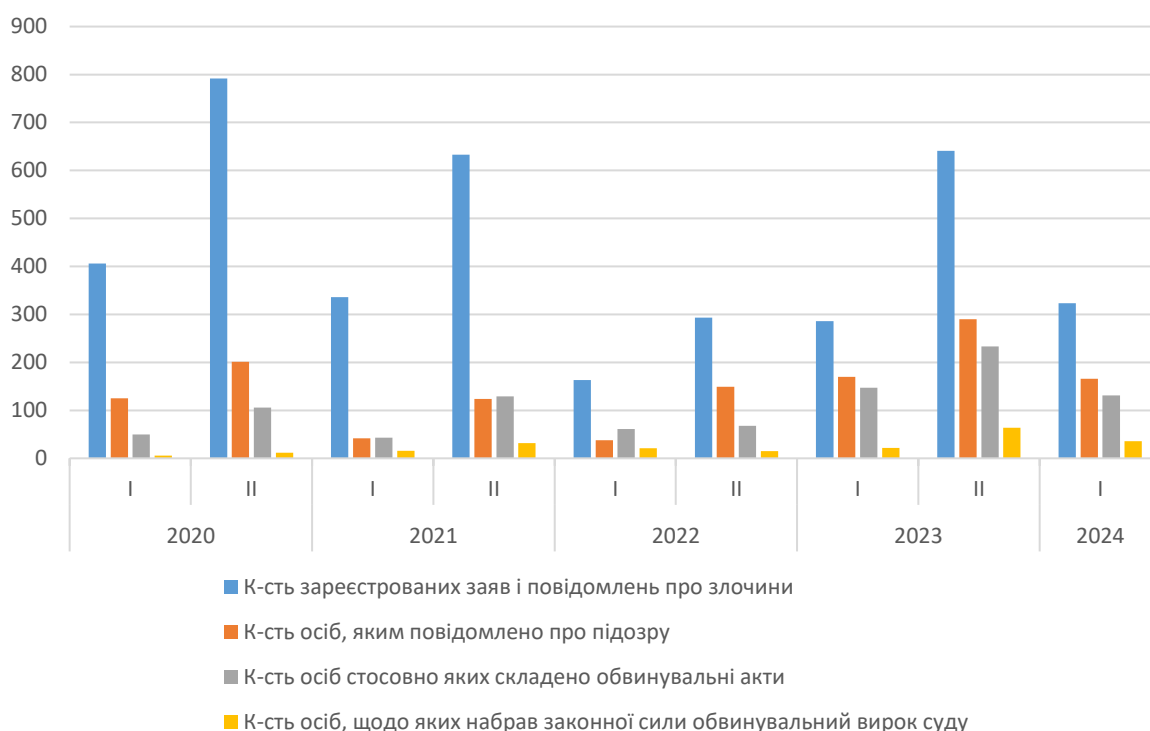

Рис. 2.5. Основні показники діяльності Національного антикорупційного бюро за 2020 – 2024 роки

Джерело: складено автором за даними [46]

Безумовно позитивною динамікою останніх двох років у діяльності НАБУ слід відмітити скорочення розриву між кількістю зареєстрованих заяв і повідомлень про злочини, кількістю осіб яким повідомлено про підозру та кількістю тих осіб, стосовно яких складено обвинувальні акти.

Національне агентство з питань запобігання корупції здійснює дослідження рівня корупції в Україні та на цій основі формує Антикорупційну стратегію, впроваджує її та здійснює контроль за її виконанням. У табл. 2.7 нами проведено аналіз зведених даних щодо досудових розслідувань корупційних кримінальних правопорушень за період з 2019 по 2023 рік.

За даними табл. 2.7 робимо висновок, що кількість корупційних правопорушень, взятих на облік протягом 2019 – 2023 років практично за усіма проаналізованими статтями ККУ знижується, разом з тим відсоток тих осіб, яким вручено підозру зростає, що свідчить про підвищення ефективності діяльності антикорупційних інституцій. Також позитивною динамікою супроводжується

кількість тих проваджень за справами взятими на облік, які направлені до суду з обвинувальним актом. Слід також зазначити, що найбільша кількість кримінальних правопорушень, які були взяті на облік стосується порушення ст. 364 ККУ, яка передбачає висунення обвинувачення за зловживання владою або службовим становищем (рис. 2.6). Цікавою також є тенденція до значної частки, інколи 100-відсоткової, неприйнятих рішень за тими справами, які відносяться до зловживання владою або службовим становищем, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, зловживання повноваженнями особи, які надають публічні послуги, нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів. Поряд з тим, рішення за справами, які стосуються пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі, підкупу працівника підприємства, установи чи організації здебільшого приймаються.

Таблиця 2.7

Зведені дані щодо досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень за 2019 – 2023 роки

Вид порушення, за роками	Кількість кримінальних правопорушень взятих на облік	Кількість осіб, яким вручено підозру	% підозр	Кількість проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом	% проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом	Кількість правопорушень, стосовно яких рішення не прийнято	% правопорушень, стосовно яких рішення не прийнято
1	2	3	4	5	6	7	8
Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ)							
- 2019	4371	153	3,5	108	2,5	4219	96,5
- 2020	4060	131	3,2	109	2,7	3953	97,4
- 2021	3955	260	6,6	183	4,6	3763	95,1
- 2022	2214	220	9,9	160	7,2	2039	92,1
- 2023	2983	699	23,4	634	21,3	2348	78,7
Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 ККУ)							
- 2019	1121	685	61,1	608	54,2	498	44,4
- 2020	1348	956	70,9	835	61,9	496	36,8
- 2021	1577	1157	73,4	1027	65,1	538	34,1
- 2022	1512	1215	80,4	1018	67,3	470	31,1
- 2023	2041	1659	81,3	1416	69,4	614	30,1
Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ)							
- 2019	1744	492	28,2	343	19,7	1394	79,9
- 2020	193	128	66,3	110	57,0	83	43,0
- 2021	1566	456	29,1	255	16,3	1300	83,0

1	2	3	4	5	6	7	8
- 2022	988	242	24,5	121	12,2	860	87,0
- 2023	1403	422	30,1	237	16,9	1162	82,8
Зловживання повноваженнями особи, які надають публічні послуги (ст. 365-2 ККУ)							
- 2019	472	40	8,5	18	3,8	449	95,1
- 2020	379	38	10,0	27	7,1	346	91,3
- 2021	422	86	20,4	55	13,0	364	86,3
- 2022	239	38	15,9	29	12,1	209	87,4
- 2023	227	61	26,9	28	12,3	195	85,9
Підкуп працівника підприємства, установ чи організації (ст. 354 ККУ)							
- 2019	67	55	82,1	53	79,1	12	17,9
- 2020	33	28	84,8	27	81,8	6	18,2
- 2021	36	27	75,0	22	61,1	14	38,9
- 2022	33	24	72,7	15	45,5	17	51,5
- 2023	54	51	94,4	49	90,7	5	9,3
Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів (ст. 210 ККУ)							
- 2019	23	0	0,0	0	0,0	23	100,0
- 2020	16	1	6,3	1	6,3	15	93,8
- 2021	17	2	11,8	2	11,8	15	88,2
- 2022	3	0	0,0	0	0,0	3	100,0
- 2023	12	0	0,0	0	0,0	12	100,0

Джерело: складено автором на основі [45]

Рис. 2.7. Структура корупційних кримінальних правопорушень у 2023 році
Джерело: складено автором на основі [45]

Структура корупційних кримінальних правопорушень, яка зображена на рис. 2.7 вказує на найбільшу частку кримінальних правопорушень у 2023 році за ст. 364 ККУ, що передбачає висунення обвинувачення за зловживання владою або службовим становищем. Найменша частка таких правопорушень стосується нецільового використання бюджетних коштів та здійснення видатків бюджету чи надання кредитів. Слід зазначити, що протягом усього аналізованого періоду, тобто з 2019 по 2022 роки така тенденція була подібною.

Висновки до розділу 2

Для вимірювання рівня корупції в країні використовується індекс сприйняття корупції (CPI – Corruption Perception Index) , який являє собою певний узагальнений показник, що вказує на те, як сприймається корупція в державному секторі у тій чи іншій країні.

Дослідження динаміки цього індексу показує, що за 10 останніх років Україна змогла підвищити рівень даного показника лише на 8 пунктів і продовжує залишатися серед країн з високим рівнем корупції. Так, CPI на рівні 36 балів дозволив Україні посісти 104 місце зі 180 країн у рейтингу країн за рівнем корупції. Разом з тим, слід зазначити, що у 2023 році досягнуто найкращий результат, який наша держава отримувала за період незалежності. Хоча, ми й надалі залишаємося в переліку високорупційних країн і йдемо поруч з такими, до прикладу, як Ефіопія, Замбія, Алжир, Сербія, Непал.

Найбільш корумпованими сферами діяльності в Україні, населення вважає діяльність сервісних центрів МВС, будівництво та земельні відносини, державну та комунальну медицину (медичні послуги), послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення. Найбільш корупційними сферами для бізнесу є митні та правоохоронні органи, будівництво та земельні відносини, а також послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення.

Діяльність ключових інституцій, які уповноважені на боротьбу з протидією легалізації економіки та корупції в Україні показала на зростання ефективності функціонування даних організацій. Найбільша кількість повідомлень до Держфінмоніторингу надходить від банківських установ, більшість з них стосується порогових фінансових операцій, решту - підозрілих фінансових операцій.

Незважаючи на різке скорочення кількості повідомлень, отриманими Держфінмоніторингом протягом останніх 5-ти років, кількість матеріалів, які були передані до правоохоронних органів зростає, що свідчить про зміну підходів до аналізу отриманих повідомлень. У 2023 році найбільша кількість повідомлень була направлена до Служби безпеки України (31 %) та Національної поліції (25 %). Частка матеріалів, направлених до Антикорупційного бюро становила близько 15 %, до Бюро економічної безпеки - 11 %, до Державного бюро розслідувань – 10 % і до Прокуратури – 9 %.

Аналіз діяльності НАБУ також вказує на суттєве скорочення кількості заяв про корупційні злочини, що може бути пов'язане з частковим припиненням діяльності у зв'язку з військовим вторгненням. Поряд з цим відсоток справ, яким повідомлено про підозру є достатньо низьким. Кількість корупційних правопорушень, взятих на облік протягом 2019 – 2023 років практично за усіма проаналізованими статтями ККУ знижується, разом з тим відсоток тих осіб, яким вручено підозру зростає, що свідчить про підвищення ефективності діяльності антикорупційних інституцій. Також позитивною динамікою супроводжується кількість тих проваджень за справами взятими на облік, які направлені до суду з обвинувальним актом. Слід також зазначити, що найбільша кількість кримінальних правопорушень, які були взяті на облік стосується порушення ст. 364 ККУ, яка передбачає висунення обвинувачення за зловживання владою або службовим становищем.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Узагальнення досвіду протидії легалізації економіки та корупції у зарубіжних країнах

Безумовно явища легалізації економіки та корупція носять глобальний характер і виходять далеко за межі однієї країни. У зв'язку з цим, можемо говорити про наявність міжнародної системи протидії цим процесам і Україна, задекларувала себе як активний учасник цієї системи, коли приєдналася до Групи держав протидії корупції (Group of States Against Corruption – GRECO), яка є органом Ради Європи з антикорупційного моніторингу. Розуміння міжнародного досвіду боротьби з легалізацією незаконних доходів та корупцією дає можливість визначити ті механізми та інструменти, які б доцільно було впроваджувати та адаптувати до вітчизняних реалій та особливостей при розроблені антикорупційної стратегії.

Велику роль на міжнародній арені боротьби з відмиванням незаконних доходів та фінансування тероризму відіграють міжнародні інституції, які формують свої рекомендації до діяльності підрозділів фінансової розвідки у різних країнах, здійснюють вплив на формування національного законодавства з протидії процесам легалізації незаконних активів, а також надають свої оцінки ситуації в тій чи іншій країні, складаючи, так звані «чорні списки» країн, у яких рівень та обсяг незаконних фінансових операцій є значним, механізми протидії їм не сформовані або не відповідають міжнародним стандартам. Серед переліку таких інституцій можемо виділити ті, які працюють на глобальному рівні та, які мають більш регіональне значення (див. табл. 1.3).

Згідно рекомендацій FATF кожна країна повинна створити, так званий, національний центр для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі фінансові операції або інші операції, які можуть бути пов'язаними з операціями

«відмивання» доходів чи фінансуванню тероризму. Для належного виконання своїх функцій, такий центр повинен мати можливість доступу до інформації фінансового, правоохоронного чи адміністративного характеру. Слід зазначити, що у різних країнах такі центри, які є підрозділами фінансової розвідки формуються за адміністративним, правоохоронним або судовим (прокурорським) типом, в залежності від підпорядкування такого центру. Так, адміністративний тип входить у структуру адміністративного органу або може працювати самостійно як відокремлений підрозділ. У такому випадку підрозділ фінансової розвідки може виступати як незалежний посередник між суб'єктом первинного фінансового моніторингу і правоохоронними інституціями та мати безпосередній доступ до інформації та інших даних того органу, до складу якого він входить або якому підпорядковується. Разом з тим, такий тип органу все ж може підпадати під вплив адміністративного органу та мати залежність від певних політичних органів влади. Юридичні повноваження у процесі збирання різноманітних доказів також можуть бути частково обмеженими.

Правоохоронний тип підрозділу фінансової розвідки це той випадок, коли він входить до складу правоохоронних органів, але має свої повноваження. Безумовно, при цьому є можливість використання спільної інформації та інструментів правоохоронних органів, але при цьому діяльність такого підрозділу буде спрямована, в першу чергу, на проведення відповідних розслідувань та виявлення правопорушень, а не матиме превентивний (попереджувальний) характер.

У випадку формування підрозділу фінансової розвідки за судовим типом, такий підрозділ входитиме до структури судової органів і підпорядковуватиметься, як правило, органам прокуратури. При цьому, у діяльності такого центру з'являються відповідні повноваження як у судових органів з доволі легким доступом до будь-якої інформації. Проте, може відчуватися ускладнення співпраці з підрозділами фінансової розвідки, які належать до інших типів та упередженість суб'єктів первинного фінансового моніторингу до співпраці з таким підрозділом.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки, підрозділ фінансової розвідки Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (FinCEN - Financial Crimes Enforcement Network) входить у структуру Міністерства фінансів та має потужну інформаційну базу, яка формується з фінансової звітності банківських та інших фінансових установ, декларацій з визначенням підозрілих фінансових операцій та тих, порогові значення яких вище встановленої норми, інформації про приватну та корпоративну власність та тих осіб, на яких було відкрито будь-які судові справи. З 2017 року у США діє програма «FinCEN Exchange», яка передбачає потужний обмін інформацією між Управлінням по боротьбі з фінансовими злочинами, правоохоронними органами та фінансовими установами. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу надаються до підрозділу фінансової розвідки звіти про підозрілу діяльність (SAR). Інформацію повинні також подавати компанії та фізичні особи, які: ввозять або вивозять з країни понад 10 тис. дол. готівкою; отримують або відправляють міжнародні перекази сумою понад 10 тис. дол.; юридичні особи, які отримують понад 10 тис. дол. валютою однією транзакцією; ті, які володіють рахунками з сумою понад 10 тис. дол. за межами країни протягом або більше одного року [23].

Слід зазначити, що система протидії легалізації доходів у США ґрунтується на ризик-орієнтованому підході та характеризується чітким законодавчим регулюванням, прозорістю фінансової системи, розвинутим та активним фінансовим ринком та високим рівнем співпраці між усіма інституціями, які задіяні у боротьбі з «відмиванням» коштів та фінансуванням тероризму. Серед таких інституцій важливу роль відіграють Комітет з валютного контролю, Федеральна резервна система та Федеральне казначейство.

У Німеччині система боротьби з легалізацією незаконних доходів також побудована на ризик-орієнтованому підході, який передбачає оцінку ризиків за такими критеріями як: місце розташування, обсяг та сфера діяльності, база споживачів, структура каналів реалізації. Серед інституцій, які займаються питаннями фінансового моніторингу є Федеральний орган фінансового нагляду

(BaFIN), Федеральне міністерство фінансів, Федеральне міністерство юстиції та Федеральне управління кримінальної юстиції.

Прикладом адміністративного типу підрозділів фінансової розвідки також є і TRACFIN (Франція), який перебуває у підпорядкуванні Міністерства економіки, фінансів та промислово-цифрового суверенітету. Незважаючи, на високий рівень свободи, діяльність цього органу передбачає глибоку оцінку не лише самих незаконних фінансових операцій, а й ланцюгів їх виникнення та джерел походження. До сфери повноважень TRACFIN відносять також виявлення випадків розкрадання коштів за даними бухгалтерських документів, шахрайство шляхом видачі фальшивих доручень на переказ, ухилення від сплати податків, митні порушення, операції з криптовалютою, захист національних інтересів та ін.

Функції підрозділу фінансової розвідки Італії (Ufficio Italiano dei Cambi) наділені здебільшого правоохоронними функціями. Крім того, в цій країні також функціонує і Фінансова поліція. Обидва органи підпорядковуються Міністерству економіки та фінансів та виконують завдання, спрямовані на запобігання та виявлення операцій, пов'язаними з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Зазначимо, що в поле зору цих органів попадають фінансові операції, обсяг яких перевищує 5 тис. євро.

Прикладом правоохоронного типу підрозділу фінансової розвідки є також досвід Швейцарії. Функції фінансових розслідувань та моніторингу фінансових операцій тут виконує Управління звітності про відмивання грошей (Money Laundering Reporting Office Switzerland – MROS), яке функціонує при Федеральному управлінні поліції. Цей орган фільтрує та передає інформацію від фінансових посередників до правоохоронних органів. Особливостями фінансового моніторингу у Швейцарії є відсутність встановлених порогових значень фінансових операцій. Під моніторинг потрапляють лише ті операції, за якими спостерігається підвищена активність. У країні також діє заборона розголошення будь-якої інформації про анонімні рахунки та клієнтів-власників активів.

Досліджуючи досвід боротьби з корупцією цікаво вивчити практику у таких країнах, які досягли найвищих результатів і займають перші місця у рейтингу країн за індексом сприйняття корупції, зокрема Данії та Нової Зеландії. Так, цікаво, що у Данії немає спеціалізованих інституцій, які б відповідали за боротьбу з корупцією, проте певні органи, особи чи групи осіб все ж мають повноваження здійснювати ряд функцій та завдань з протидії корупції. Серед них:

- 1) Національний аудиторський офіс, який покликаний перевіряти витрати парламенту та рахунки державних підприємств;
- 2) Секретаріат з відмивання грошей виконує функції підрозділу фінансової розвідки, аналізу потенційні можливості легалізації незаконних доходів та фінансування тероризму та інших незаконних фінансових операцій;
- 3) Данський парламентський омбудсмен здійснює контроль адміністрації уряду та муніципалітетів;
- 4) Антитранснаціональне агентство з боротьби з підкупом при Міністерстві закордонних справ, яке здійснює заходи спрямовані на боротьбу з комерційним підкупом та шахрайством [57].

Ключову роль у низькому рівні корупції у Данії відіграє саме суспільство, яке проявляє нетерпимість до корупційних дій у всіх видах діяльності.

Позитивний досвід антикорупційної діяльності притаманний Сінгапур. Тут сформовано Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке є незалежним органом з розслідування та запобігання фактам корупції як в державній, так і в приватній сфері. Основна особливість політики протидії корупції передбачає створення таких умов, які б виключали будь-яку мотивацію, бажання чи можливість вчиняти корупційні дії. Такі умови передбачають:

- 1) гідна оплата праці державних службовців, яка залежить і прив'язана до розміру середньої заробітної плати працівників успіх сфер приватного сектору;
- 2) щорічне декларування майна, активів та коштів державних службовців;
- 3) перевірка органами прокуратури будь-яких рахунків осіб, які підозрюються в антикорупційних діях;

4) створення іміджу непідкупності державних службовців. Використання засобів масової інформації з метою публікації, розголосу та поширення інформації про корупційні дії чиновників, якщо такі мали місце;

5) добір державних службовців, з урахуванням професійних та особистих якостей та недопущення використання сімейних зв'язків під час призначення на державну посаду.

Зазначимо, що Бюро по розслідуванню випадків корупції має великі повноваження, пов'язані із можливістю затримання осіб, які підозрюються у здійсненні корупційних дій та проведення їх обшуку без рішення судових органів.

Антикорупційна політика Німеччини першочергово зосереджена на знищенні матеріального підґрунтя функціонування протизаконних угруповань, зокрема через конфіскаційний та правовий механізми. Останній передбачає створення такого середовища, яке б унеможливило здійснення операцій з відмивання коштів. Серед перспектив удосконалення антикорупційної політики Німеччини є створення реєстру корумпованих підприємств. Передбачається, що потрапляючи у такий реєстр, компанія підлягає суворому контролю з боку правоохоронних органів і вже не матиме права виконання будь-яких державних замовлень [54].

Позитивний досвід у боротьбі з корупцією має і Швеція. Тут антикорупційний механізм ґрунтується на таких інструментах: публічному декларуванні активів, майна та доходів державними службовцями; ліміт на готівкові розрахунки (заборона операцій за готівкою на суму більше, ніж 6000 євро); повна публічність та відкритість влади. Спеціального органу, який би був уповноважений на боротьбу з корупцією не існує, а функції з моніторингу корупції у різних сферах делеговано громадській організації «Демократичний аудит», яку представляють політологи, науковці та економісти.

Високу роль громадянського суспільства у подоланні корупційних вчинків слід відзначити і у Великій Британії. Під увагу громадськості підпадають питання лобіювання інтересів приватного бізнесу, хабарництва, зловживання

державних службовців на усіх рівнях органів влади, правоохоронних та митних органів. З 1994 року у країні діє Комітет Нолана, який займається моніторингом тих сфер діяльності, у яких працюють діючі або колишні посадові особи. Наприклад, члени парламенту, які окрім цього працюють консультантами фірм або в тих сферах промисловості, регулюванням яких займалися або займаються, перебуваючи на державних посадах.

Таким чином, розглянувши досвід окремих країн, можемо відзначити ті ключові моменти, які дозволяють удосконалити антикорупційну політику в країні. При цьому, на нашу думку, важливим є громадський контроль та виховання нетерпимості до корупції населення, публічність дій органів влади та розвинута нормативно-правова база, яка б регулювала антикорупційні заходи в країні.

3.2. Удосконалення напрямів протидії легалізації економіки та корупції в Україні

Проаналізувавши досвід ряду країн у боротьбі з відмиванням коштів та корупцією, слід зазначити, що удосконалення вітчизняної системи антикорупційних заходів та інструментів протидії легалізації доходів повинно ґрунтуватися на комплексній системі заходів, які б дозволили виховувати у громадян відсутність толерантності до будь-яких корупційних дій та здійснення незаконних фінансових операцій. Адже використання позитивного досвіду скандинавських країн практично неможливе в Україні через різних рівень як соціального, так і економічного розвитку. Тому відсутність спеціалізованого інституційного органу, який відповідає за антикорупційні заходи і перенесення основної відповідальності за антикорупційну політику на громадянське суспільство не матиме ефекту в нашій країні.

В умовах євроінтеграційних процесів безумовно було зроблено багато важливих кроків у формування законодавчої бази протидії корупції. Однак,

потребують великої підтримки з боку європейських партнерів ефективного впровадження та реалізація законодавчих ініціатив.

Основними напрямками державної політики протидії відмивання коштів та корупції можуть стати насамперед:

- формування таких умов підприємницької діяльності, які були б більш сприятливими для ведення бізнесу та ґрунтувалися на детальному та справедливому аналізі конкурентного середовища та системі управління ризиками;
- удосконалення механізмів управління державними фінансами, зокрема на етапах планування, розподілу та використання бюджетних коштів;
- забезпечення повної прозорості діяльності органів влади;
- подальша співпраця з міжнародними організаціями, покликаними на боротьбу з незаконними фінансовими операціями та корупційними діями.

Система оцінки корупційних ризиків, як зазначає К. Наумчук у своїй дисертації, повинна містити чотири основні етапи (рис. 3.1).

Перший етап спрямований на оцінку та аналіз причинно-наслідкових зв'язків між повноваженнями об'єкту оцінки та проявами корупційної поведінки. З'ясування причин такої поведінки дозволить мінімізувати, а в подальшому запобігти негативним наслідкам.

Другий етап передбачає дослідження законодавчо-нормативних актів, антикорупційної політики організації та включення антикорупційних завдань и функцій у посадові інструкції для подальшого регулювання наявних механізмів та інструментів управління щодо конкретних об'єктів оцінки для виявлення причин та обставин, які можуть вплинути на зменшення фінансових правопорушень та корупційних злочинів.

Третій етап спрямований на окреслення конкретних посад, які є найбільш вразливими до корупційних дій. Тут важливе визначення критеріїв, за якими буде здійснювати визначення таких посад.

Якщо попередні етапи вдало реалізовані передбачається перехід до наступного, четвертого етапу оцінки ризиків, який спрямований на безпосередню оцінку ймовірності настання корупційного ризику під час виконання посадових обов'язків особами, стосовно яких проводилася оцінка.

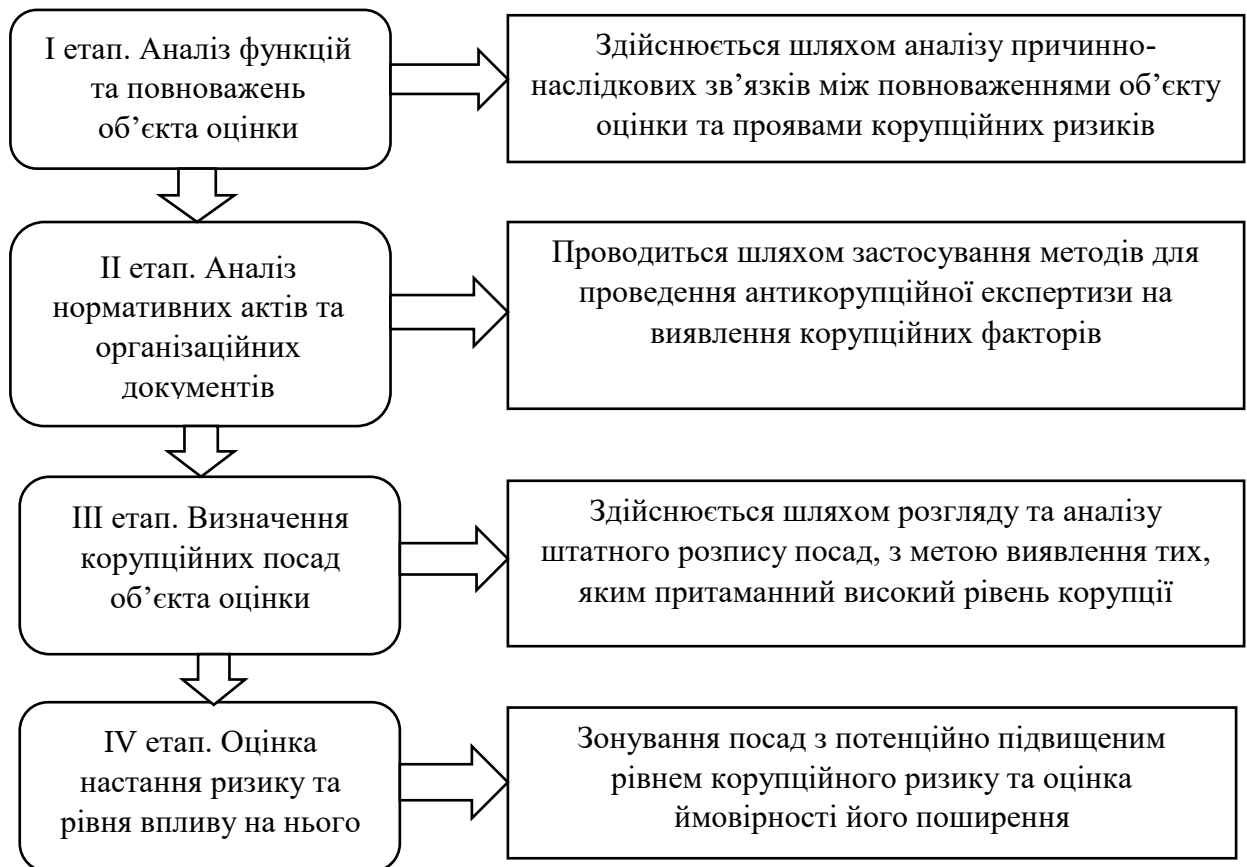

Рис. 3.1. Основні етапи оцінки корупційних ризиків [38]

Після виконання всіх етапів, стане можливим узгодження ймовірності настання корупційного ризику з визначенням міри їх впливу.

В напрямі протидії легалізації доходів в Україні безумовно ключову роль відіграє Державна служба фінансового моніторингу. Тому удосконалення роботи цієї структури, її співпраці з банківськими та іншими фінансовими установами, а також правоохоронними організаціями також є вкрай важливим. Так, Сулим В. у своїй статті присвяченій проблемі інструментів детінізації економіки зазначає, що при побудові державної політики протидії легалізації доходів повинно враховуватися не лише застосування адміністративних заходів,

а й певні підготовчі етапи, серед яких він виділяє вісім послідовних етапів від збирання статистичної інформації щодо процесів, пов'язаних з відмиванням коштів до безпосередньої реалізації практичних регулювальних та попереджуючих заходів, спрямованих на протидію легалізації незаконних доходів (рис. 3.2).

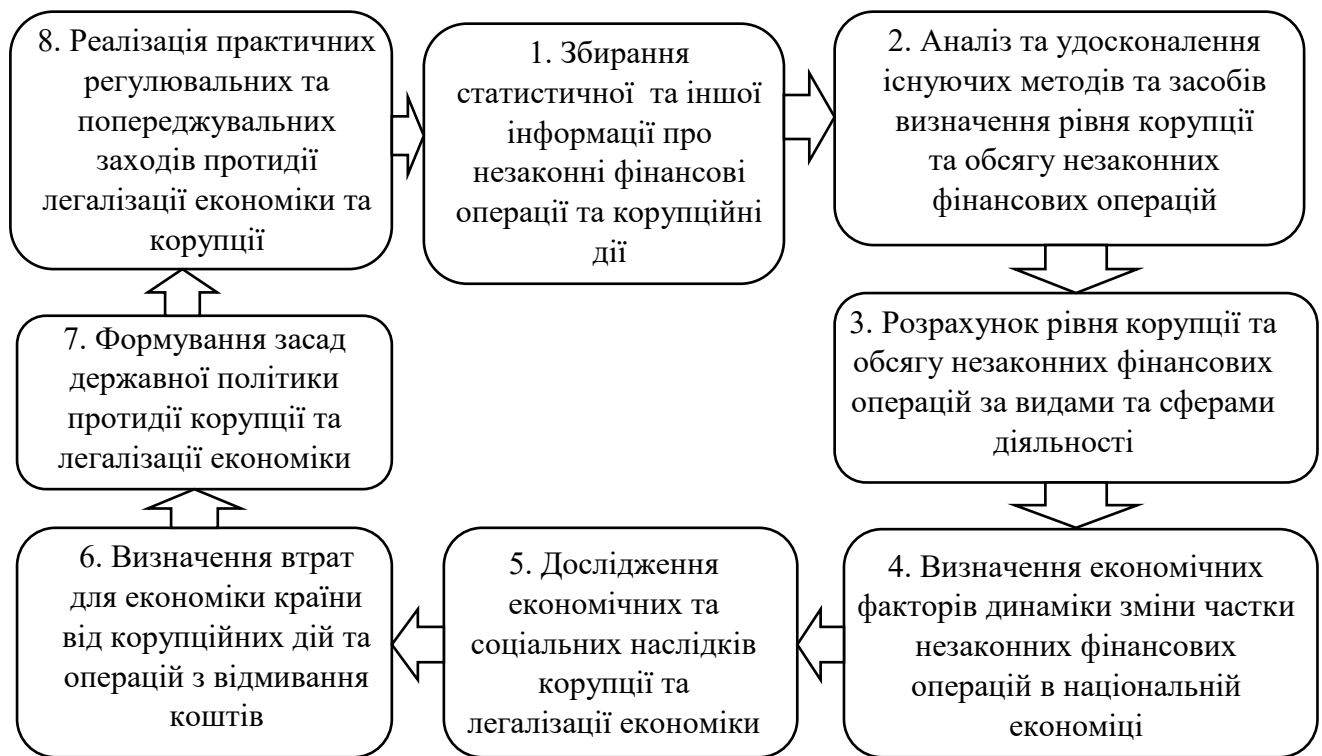

Рис. 3.2. Етапи державної політики протидії легалізації економіки та корупції

Джерело: складено автором на основі [49]

Таким чином, збирання статистичної та іншої інформації про незаконні фінансові операції та дії, які можна віднести до корупційних, а також ті методи та заходи, що використовуються для визначення рівня та обсягу таких операцій є актуальними на попередньому етапі формування державної політики щодо протидії легалізації економіки та корупції. В подальшому дана така інформаційна база використовується для проведення детального та факторного аналізу зазначених процесів та безпосередньої оцінки рівня корупції та обсягу незаконних фінансових операцій за видами та сферами діяльності. Вважається, що такі заходи слід проводити систематично, щонайменше раз у рік для

спостереження за динамікою корупційних та легалізаційних процесів в економіці.

Після того, як буде виконано усі дії на перших трьох етапах, можна переходити до дослідження наслідків економічного, соціального, а інколи і екологічного характеру та оцінювати втрати бюджетних коштів від легалізації економіки та корупції для можливості подальшого напрацювання інструментів протидії зазначеним негативним тенденціям.

Загалом, можемо говорити про такі основні напрями підвищення ефективності державної політики в сфері протидії легалізації економіки та корупції як:

1. Посилення законодавчої бази, зокрема:

- розробка і впровадження нових норм, які б забезпечували більш суворі покарання за корупційні злочини;
- спрощення процедур для боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

2. Посилення прозорості:

- подальше забезпечення системи електронного декларування для державних службовців та бізнесу;
- створення публічних реєстрів для відстеження фінансових потоків.

3. Зміцнення інституційної спроможності:

- підвищення кваліфікації правоохоронних органів і суддів у питаннях корупції та фінансових злочинів;
- розширення повноважень антикорупційних органів.

4. Міжнародна співпраця:

- співпраця з міжнародними організаціями для обміну інформацією та кращими практиками;
- участь у міжнародних програмах по боротьбі з корупцією та відмиванням грошей.

5. Громадський контроль:

- залучення громадських організацій до моніторингу державних витрат і проектів;

- створення платформ для анонімних повідомлень про корупційні прояви.

6. Освіта і виховання:

- поширення інформаційних кампаній про шкоду корупції та легалізації тіньових доходів;

- включення навчання про етику в бізнесі та державному управлінні у шкільні та університетські програми.

Вважаємо, що зазначені напрями можуть сприяти створенню більш ефективної системи боротьби з корупцією та легалізацією економіки.

Висновки до розділу 3

Розуміння міжнародного досвіду боротьби з легалізацією незаконних доходів та корупцією дає можливість визначити ті механізми та інструменти, які б доцільно було впроваджувати та адаптувати до вітчизняних реалій та особливостей при розробленні антикорупційної стратегії.

Велику роль на міжнародній арені боротьби з відмиванням незаконних доходів та фінансування тероризму відіграють міжнародні інституції, які формують свої рекомендації до діяльності підрозділів фінансової розвідки у різних країнах, здійснюють вплив на формування національного законодавства з протидії процесам легалізації незаконних активів, а також надають свої оцінки ситуації в тій чи іншій країні, складаючи, так звані «чорні списки» країн, у яких рівень та обсяг незаконних фінансових операцій є значним, механізми протидії їм не сформовані або не відповідають міжнародним стандартам.

Розглянувши досвід окремих країн, відзначаємо ті ключові моменти, які дозволяють удосконалити антикорупційну політику в країні. При цьому, на нашу думку, важливим є громадський контроль та виховання нетерпимості до корупції населення, публічність дій органів влади та розвинута нормативно-правова база, яка б регулювала антикорупційні заходи в країні.

В напрямі протидії легалізації доходів в Україні безумовно ключову роль відіграє Державна служба фінансового моніторингу. Тому удосконалення роботи цієї структури, її співпраці з банківськими та іншими фінансовими установами, а також правоохоронними організаціями також є вкрай важливим.

Загалом, можемо говорити про такі основні напрями підвищення ефективності державної політики в сфері протидії легалізації економіки та корупції як: посилення законодавчої бази; посилення прозорості; зміцнення інституційної спроможності; міжнародна співпраця; громадський контроль; освіта і виховання.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження теоретичних та практичних аспектів легалізації економіки та протидії корупції в умовах інтеграційних процесів, зроблено наступні висновки:

1. Явища легалізації доходів та корупції є тісно взаємопов'язаними. Так, під корупцією розуміємо певне соціально-політичне явище, сутністю якого є система негативних поглядів, переконань, настанов і дій окремих громадян, посадових осіб, що зумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами та спрямована на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг попри усі інтереси суспільства. В той час, як легалізація доходів – це будь-які дії, які пов'язані із здійсненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а також набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом

Питання легалізації економіки та протидії корупції регулюються численними міжнародних та вітчизняних нормативно-правовими актами. Ключову роль у реалізації правових норм запобігання корупції відіграють також і інституції, на які покладено зазначені функції. Серед них на міжнародному рівні: FATF (Financial Action Task Force), Егмонтська група, MONEYVAL, Базельський комітет, Вольфсбергська група та ін. регіональні організації. Основними організаціями, які запобігають та сприяють виникненню корупційних дій в Україні є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП).

2. Механізм запобігання корупції – це імплементація міжнародних антикорупційних стандартів у правову систему України, практична реалізація державної антикорупційної політики, втілення антикорупційних ініціатив, міжнародна співпраця і діяльність громадських об'єднань у сфері запобігання та протидії корупції з метою захисту особи, суспільства, держави і бізнесу від корупційних посягань.

3. Для вимірювання рівня корупції в країні використовується індекс сприйняття корупції (CPI – Corruption Perception Index) , який являє собою певний узагальнений показник, що вказує на те, як сприймається корупція в державному секторі у тій чи іншій країні.

Дослідження динаміки цього індексу показує, що за 10 останніх років Україна змогла підвищити рівень даного показника лише на 8 пунктів і продовжує залишатися серед країн з високим рівнем корупції. Так, CPI на рівні 36 балів дозволив Україні посісти 104 місце зі 180 країн у рейтингу країн за рівнем корупції. Разом з тим, слід зазначити, що у 2023 році досягнуто найкращий результат, який наша держава отримувала за період незалежності. Хоча, ми й надалі залишаємося в переліку високорупційних країн і йдемо поруч з такими, до прикладу, як Ефіопія, Замбія, Алжир, Сербія, Непал.

Найбільш корумпованими сферами діяльності в Україні, населення вважає діяльність сервісних центрів МВС, будівництво та земельні відносини, державну та комунальну медицину (медичні послуги), послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення. Найбільш корупційними сферами для бізнесу є митні та правоохоронні органи, будівництво та земельні відносини, а також послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення.

4. Діяльність ключових інституцій, які уповноважені на боротьбу з протидією легалізації економіки та корупції в Україні показала на зростання ефективності функціонування даних організацій. Найбільша кількість повідомлень до Держфінмоніторингу надходить від банківських установ,

більшість з них стосується порогових фінансових операцій, решту - підозрілих фінансових операцій.

Незважаючи на різке скорочення кількості повідомлень, отриманими Держфінмоніторингом протягом останніх 5-ти років, кількість матеріалів, які були передані до правоохоронних органів зростає, що свідчить про зміну підходів до аналізу отриманих повідомлень. У 2023 році найбільша кількість повідомлень була направлена до Служби безпеки України (31 %) та Національної поліції (25 %). Частка матеріалів, направлених до Антикорупційного бюро становила близько 15 %, до Бюро економічної безпеки - 11 %, до Державного бюро розслідувань – 10 % і до Прокуратури – 9 %.

Аналіз діяльності НАБУ також вказує на суттєве скорочення кількості заяв про корупційні злочини, що може бути пов'язане з частковим припиненням діяльності у зв'язку з військовим вторгненням. Поряд з цим відсоток справ, яким повідомлено про підозру є достатньо низьким. Кількість корупційних правопорушень, взятих на облік протягом 2019 – 2023 років практично за усіма проаналізованими статтями ККУ знижується, разом з тим відсоток тих осіб, яким вручено підозру зростає, що свідчить про підвищення ефективності діяльності антикорупційних інституцій. Також позитивною динамікою супроводжується кількість тих проваджень за справами взятими на облік, які направлені до суду з обвинувальним актом. Слід також зазначити, що найбільша кількість кримінальних правопорушень, які були взяті на облік стосується порушення ст. 364 ККУ, яка передбачає висунення обвинувачення за зловживання владою або службовим становищем.

5. Розуміння міжнародного досвіду боротьби з легалізацією незаконних доходів та корупцією дає можливість визначити ті механізми та інструменти, які б доцільно було впроваджувати та адаптувати до вітчизняних реалій та особливостей при розробленні антикорупційної стратегії.

Велику роль на міжнародній арені боротьби з відмиванням незаконних доходів та фінансування тероризму відіграють міжнародні інституції, які формують свої рекомендації до діяльності підрозділів фінансової розвідки у

різних країнах, здійснюють вплив на формування національного законодавства з протидії процесам легалізації незаконних активів, а також надають свої оцінки ситуації в тій чи іншій країні, складаючи, так звані «чорні списки» країн, у яких рівень та обсяг незаконних фінансових операцій є значним, механізми протидії їм не сформовані або не відповідають міжнародним стандартам.

Розглянувши досвід окремих країн, відзначаємо ті ключові моменти, які дозволяють удосконалити антикорупційну політику в країні. При цьому, на нашу думку, важливим є громадський контроль та виховання нетерпимості до корупції населення, публічність дій органів влади та розвинута нормативно-правова база, яка б регулювала антикорупційні заходи в країні.

6. В напрямі протидії легалізації доходів в Україні безумовно ключову роль відіграє Державна служба фінансового моніторингу. Тому удосконалення роботи цієї структури, її співпраці з банківськими та іншими фінансовими установами, а також правоохоронними організаціями також є вкрай важливим.

Загалом, можемо говорити про такі основні напрями підвищення ефективності державної політики в сфері протидії легалізації економіки та корупції як: посилення законодавчої бази та прозорості; зміцнення інституційної спроможності; міжнародна співпраця; громадський контроль; освіта і виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О.М., Симовян С.В. Україна проти «брудних» грошей: наук.-практ. посібник. Національний університет внутрішніх справ. Х.: Основа, 2003. 224 с.
2. Баранов С.М. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом: типові схеми та способи протидії. Магістерська робота за спеціальністю 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою. Тернопіль. ТНЕУ. 2017. 104 с.
3. Барановський О.І. «Відмивання» грошей: сутність та шляхи запобігання. Харків: Форт, 2003. 472 с.
4. Батиргарєєва В.С., Головкін Б.М., Новіков О.В. та ін. Запобігання корупції у приватному секторі: монографія; за заг. ред. Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 286 с.
5. Головкін Б.М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права. №4. 2018. С. 254 – 260.* URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/korupcia/holovkin_mekhanizm_zapobihannia_koruptsii.pdf
6. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774
7. Дмитров С.О., Меренкова О.В., Левченко Л.Г., Медвідь Т.А. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму: монографія: під заг. редакцією О.М. Бережного. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 75 с.
8. Доля Л.М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89—93.

9. Дудоров О.О., Тертиченко Т.М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. К.: Ваїте, 2015. 392 с.
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/40/39/1/32/#156713>
11. Енциклопедія банківської справи / За ред. В. Ющенка. К.: Атіка, 2001. 640 с.
12. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення» від 06.12.2019 №361 – IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
13. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
14. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 №3207-VI [URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>]
15. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>]
16. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>]
17. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021 – 2025 рр.» від 20.06.2022 № 2322-IX [URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>]
18. Закон України «Про ратифікацію Конвенції ООН проти корупції» від 18.10.2006 № 251-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16#Text>
19. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про

- фінансування тероризму. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17#Text>]
20. Закон України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.10.2006 № 252-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text>.
 21. Закон України «Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією» від 16.03.2005 № 2476-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2476-15#Text>
 22. Звіт державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. Офіційна сторінка Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>
 23. Звіт про підозрілу діяльність https://ewikiuk.top/wiki/Suspicious_activity_report
 24. Індекс сприйняття корупції: дослідження Transparency International. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
 25. Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 140 с.
 26. Конвенція ООН проти корупції Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
 27. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму Міжнародний документ від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
 28. Користін О. Є. Посполітак А. І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 170–176.

29. Корнієнко М.В. Протидія органів внутрішніх справ легалізації коштів одержаних злочинним шляхом. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 228 с.
30. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2023. URL: <https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/309/.pdf>
31. Кравчук М. В., Петровська І. І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2. С. 49–56,
32. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) Міжнародний документ від 27.01.1999 № ETS173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
33. Кримінальний кодекс України, затверджений Верховною радою України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
34. Матусовський Г.А. Особливості формування криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Питання боротьби зі злочинністю. Х.: *Право*, 2004. Вип. 9. С. 94 — 101.
35. Мельник С.І., Яремчук Р.Є. Інституційно-правові особливості легалізації економіки та протидії корупції в Україні та світі. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2022. № 2. С. 16 – 23.
36. Мироненко Н.М. Легалізація (відмивання) коштів — різні підходи до поняття: бюлетень з обміну досвідом роботи. К.: *МВС України*, 2001. № 136. С. 25—28.
37. Молдаван Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 1–7. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf>

- 38.Наумчук К.М. «Механізм державної антикорупційної політики в забезпеченні економічної безпеки України». Дис. на здобуття наук. ст. доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. Державний університет «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2021
https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/onelife/diser_Naumchuk.pdf
- 39.Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Київ, 2009. 34 с.
- 40.Невмержицький Є. Механізми протидії корупції: стан та проблеми вдосконалення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 62–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2008_3_11.
- 41.Невмержицький С.В., Шульженко Ф.П. Корупція і національна безпека: навчальний посібник. Київ: Вид. центр КЛДУ, 2000. 194 с.
- 42.Офіційна сторінка Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua/pro-biuro/zavdannia-ta-funktsii>
- 43.Офіційна сторінка Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>
- 44.Офіційна сторінка Державної служби фінансового моніторингу: URL: <https://fiu.gov.ua>
- 45.Офіційна сторінка Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: nazk.gov.ua/uk/interaktyvna-grafika-dosudove-rozsliduvannya-koruptsijnyh-kryminalnyh-pravoporushen-2016-2021-roky/
- 46.Офіційна сторінка Національного антикорупційного бюро. URL:<https://nabu.gov.ua/>
- 47.Панов М.І., Шепітько В.І., Коновалова В.О. Настільна книга слідчого: Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2007. 728 с.
- 48.Пиголенко І. В. Хабарництво як соціальний феномен сучасного суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць*. 2009. № 4. С. 113–121.

- 49.Сулим В.В., Самодай К.С. Інструменти детінізації національної економіки. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 4. 2022. С. 289 – 295.*
URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/4_2022/31.pdf
- 50.Трепак В.М. Торетико-прикладні аспекти запобігання та протидії корупції в Україні. Дис. на здобуття наук. ст. докт. юр. наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінальновиконавче право». Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2020. URL: <http://idpnan.org.ua/files/2020/trepak-v.m.-teoretiko-prikladni-problemi-zapobigannya-ta-protidiyi-koruptsiyi-v-ukrayini.pdf>
- 51.Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Міжнародний документ від 04.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text
- 52.Черевко К.О. Щодо питання способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду. Харків, 2019. С. 184-186. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_10_2019/pdf/60.pdf
- 53.Чуницька І.І. Заходи запобігання фінансовому шахрайству та легалізації коштів, зароблених злочинним шляхом. *Проблеми економіки. № 2. 2017. С. 283 – 289.*
- 54.Швидкий Я.Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/17.pdf>
- 55.Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. *Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 3. С. 122–132.*
56. Bertelsmann Transformation Index. URL: <https://www.bertelsmanntransformation-index.de/en/bti/>

57. Denmark's Experience in Fighting Corruption. Duxes Information & Technology PLC. URL: <http://www.duxescompliance.com/news-en/134.html>